

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

ÄLVKARLEBY LANDSKAPSKARAKTÄR OCH GESTALTNINGSFÖRSLAG

Examensarbete 30 hp av Jessica Nyström, i Landskapsplanering vid Institutionen för stad och land, ht 2007

ÄLVKARLEBY, LANDSKAPSKARAKTÄR OCH GESTALTNINGSFÖRSLAG

Älvkarleby, landscape character and design proposal

Jessica Nyström

Examensarbete i landskapsplanering, 30 hp, ht 2007
© Jessica Nyström samt Institutionen för stad och land SLU, 2007
Layout, foton och illustrationer: författaren där inget annat anges
Tryck: Repro, SLU, Ultuna

Jessica Nyström, oktober 2007
Examensarbete 30 hp i Landskapsplanering
vid Institutionen för stad och land, SLU

Älvkarleby, landskapskaraktär och gestaltungsförslag:
Landskapskaraktärsbeskrivning med inspiration av metoden
Landscape Character Assessment, med riktlinjer och gestaltungsförslag.

Älvkarleby, landscape character and design proposal
Landscape character analysis inspired by the method Landscape
Character Assessment resulting in guidelines and design proposal.

Handledare: Kerstin Nordin, universitetsadjunkt vid Institutionen för stad och land, SLU
Extern handledare: Lena Steffner, arkitekt, Stadsbyggnadskontoret Stockholms stad
Examinator: Ulla Berglund, universitetslektor vid Institutionen för stad och land, SLU
Extern examinator: Andrew Butler, Landskapsarkitekt, Uppsala Kommun

FÖRORD

Detta är mitt examensarbete 30 hp i Landskapsplanering vid Institutionen för Stad och Land.

Jag vill tacka min familj Rasmus, Klara och Vera som ställt upp, stöttat och uppmuntrat mig genom hela examensarbetet, ni är fantastiska!! Tack också Ankie Gustavsson för allt samarbete och alla trevliga stunder i datasalen, det hade inte varit lika kul utan dig. Tack snälla Jenny Thyberger för hjälp och inspiration till ex-jobbet. Ett jättestort tack till min externa handledare Lena Steffner, som ställt upp i ur och skur med handledning, fotografier, paddeltur och ett stort engagemang. Min handledare Kerstin Nordin vill jag tacka för att ha hjälpt mig, peppat och stöttat mig genom hela arbetsprocessen.

Innehållsförteckning

Förord.....	4
Innehållsförteckning.....	5
Sammanfattning/Abstract.....	6
Inledning.....	7
Arbetsmetoden Landscape Character Assessment.....	8
Inledning till arbetsmetoden.....	9
Flödesdiagram för metoden LCA.....	11
LCA - guiden.....	12
Fältschema för landskapskaraktärisering	13
Förstudie, Älvkarleby.....	14
Inledning till Förstudien.....	15
Älvkarleby.....	16
Naturliga förutsättningar.....	17
Berggrund	
Jordarter	
Hydrologi	
Vegetation.....	18
Fauna	
Vegetationskarta	
Kulturella förutsättningar.....	19
Markanvändning historiskt	
Markanvändning idag.....	20
Markanvändningskarta	
Bebyggelse.....	21
Flottningsrännor	
Järnvägar	
Riksintresse Nedre Dalälven.....	22
Riksintresse för det rörliga friluftslivet	
Riksintresse kultuthistoria.....	23
Andra intressanta byggnader och miljöer	
Landskapskaraktärsbeskrivning, Älvkarleby.....	25
Inledning Landskapskaraktärsbeskrivning.....	26
Landskapskaraktärsområden i Älvkarleby.....	27
Översiktsbild över Sportfiskeområdet.....	28
Område 1 Sportfiskeområdet.....	29
Översiktsbild över Fallenområdet.....	30
Område 2 Fallenområdet.....	31
Huvudkaraktärer	
Storfallet	
Mellanfallet.....	32

Kungsådran	
Älvrummet nedströms fallen.....	33
Översiktsbild över Stallforsfjärden.....	34
Område 3, Stallforsfjärden.....	35
Riktlinjer för älvrummet vid Älvkarleby.....	36
Inledning till riktlinjer för älvrummet i Älvkarleby.....	37
Tidigare beskrivningar av platsen.....	38
Allmänna riktlinjer för älvrummet i Älvkarleby.....	39
Fördjupade riktlinjer för de tre landskapskaraktärsområdena.....	40
Gestaltningförslag i Stallforsparken Gång- och cykelväg längs med västra älvstranden.....	42
Inledning till gestaltningförslaget.....	43
Gestaltningförslag i Stallforsparken.....	44
Gång och cykelvägens funktion.....	45
Förhållningssätt till gestaltningen av gång- och cykelvägen	
Historia.....	46
Turismutvecklingen	
En folkpark.....	47
Furiviks folkpark och havsbad.....	48
Furuvik idag	
Norr mälstrand.....	49
Område för gång och cykelvägens dragning.....	50
Karaktärer i området.....	51
Inventering av området.....	52
Inventeringskarta.....	53
Karaktäristiska platser.....	54
Karta karaktäristiska platser.....	55
Förslag.....	56
Förslagskarta.....	57
Fördjupade gestaltningförslag.....	58
Inledning fördjupade gestaltningförslag.....	59
Badplatsen Björken, inventering och analys.....	60
Förslag.....	61
Kanaludden, inventering och analys.....	62
Förslag.....	63
Diskussion.....	64
Inledning till diskussion.....	65
Metod.....	66
Karaktäriseringsprocessen	
Slutord.....	67
Referenser.....	68

Sammanfattning

Älvkarleby landskapskaraktär och gestaltungsförslag är ett examensarbete på 30 hp, i ämnet landskapsplanering vid Institutionen för stad och land, SLU. Examensarbetet är en studie samt tillämpning av metoden Landscape Character Assessment (LCA) utvecklad i England och Skottland. LCA är en metod som ger en arbetsstruktur som lyfter fram landskapet i olika typer av planeringsprocesser. Metodens syfte är att öka förståelsen och betydelsen av landskapet.

Examensarbetet består av tre huvuddelar: landskapskaraktärisering, bedömning och gestaltungsförslag. Landskapskaraktäriseringen resulterar i landskapskaraktärsbeskrivningar som ska fungera som utgångspunkt för eventuella framtida förändringar i området. Utifrån landskapskaraktärsbeskrivningarna görs en bedömning i form av riktlinjer, som ger förslag på hur landskapet kan utvecklas med inriktning på gestaltungsförslaget. Gestaltungsförslaget tar delvis utgångspunkt i landskapsbeskrivningen och riktlinjerna, men ska uppfattas som en fristående del av examensarbetet.

Jag har valt att arbeta med Älvkarleby, en ort präglad av sitt landskap som till stor del är dominerat av Dalälven. Älven är utgångspunkt för de flesta aktiviteter i området, både historiskt och idag, som turism, forskning, vattenkraft, militärverksamhet, fiske och friluftsliv. Olika aktörer inom dessa områden fattar små beslut och utför bitvis förändringar som lätt kan resultera i ett splittrat landskap. I oktober 2007 kommer Älvkarleby att få en järnvägsstation. Detta ger nya möjligheter för orten att utvecklas, både som pendlingsort och turistmål.

Examensarbetet belyser landskapets betydelse för Älvkarlebys framtida utveckling och tar fram viktiga landskapskaraktärer i området. Genom att lyfta fram landskapet kan man förhindra negativa förändringar i området och istället förstärka de karaktärer som ger en positiv upplevelse av platsen. Som ett exempel på en mindre förändring i landskapet, har jag gestaltat en gång- och cykelväg.

Arbetsmetoden är utvecklad i och för det engelska landskapet, detta medför att vissa delar av LCA kan vara svåra att tillämpa i Sverige, som till stora delar har en helt annan typ av landskap. En översättning till svenska förhållanden och begrepp kan behövas för att LCA ska kunna användas i större omfattning även här.

Abstract

Älvkarleby, landscape character and design proposal is a Graduated Thesis (30 ECTS credits), in the subject of landscape planning at the Swedish University of Agricultural Sciences, the Department of Rural and Urban Development. This thesis is a study and implement of the method "Landscape Character Assessment" (LCA), developed in England and Scotland as tool to analyse and highlight the landscape in different planning processes. The purpose of LCA is to increase the understanding and strengthen the role of the landscape.

The thesis consists of three main parts: landscape characterization, guidelines and a design proposal. The landscape characterization emphasizes the values of the landscape in different types of planning processes, a documentation to base estimations on in any kind of change in the area. These estimations have resulted in guidelines that give proposals to the development of the landscape, focusing at the design proposal. The design proposal is partly based on the landscape characterization and the guidelines, but should be considered a free part of the work.

The dominating river landscape in the center of Älvkarleby is the focal point for most activities in the area both historically and at present. As an example of this can be mentioned tourism, scientific research, the water power station, military activities (in the past), fishing and outdoor life. A lot of different interests within this area each make small decisions that can easily result in a fragmented impression of the landscape. In October 2007 Älvkarleby will get a new train station. This will make it easier for people to commute and for tourists to visit.

The purpose of the thesis, Älvkarleby landskapskaraktär och gestaltungsförslag, has been to clarify the importance of the landscape for the development of Älvkarleby and to illustrate the landscape characters in the area. The purpose is also to prevent various sorts of changes that fragments the landscape instead of enhance the local landscape characters. As a proposal of a small change I have suggested a design for a new pedestrian- and bicycle path that is partly based on the LCA but partly is to be considered an independent part of the work.

The LCA method is developed in England and Scotland for a British landscape. Since the Swedish landscape is rather different it is difficult to adapt the LCA method directly to Sweden. If the method is to be used frequently in future planning processes, a translation to Swedish conditions is needed.

Inledning

Bakgrund

Älvkarleby har en spännande historia och goda förutsättningar att utvecklas bl.a. som turistort. Orten är mest känd för de stora vattenfallen, militärbebyggelsen på Laxön samt det goda sportfisket. Älvkarlebys geografiska läge vid Dalälven på gränsen mellan Norrland och Svealand, har medfört mycket karaktäristiska naturområden där nordliga och sydliga växt- och djurarter överlappar varandra. Dessa områden är mycket attraktiva för rekreation och friluftsliv.

Frågeställning

I Älvkarleby finns många olika intressen t.ex. sportfisket, turismen, vattenkraftsproduktionen och kulturmiljön, som alla har sina anspråk på platsens och därmed landskapets framtida utveckling. Aktörer inom dessa områden representeras av kommunen, Vattenfall AB, olika skogsbolag, intresseföreningar och företag. Många små beslut om markanvändningen fattas av dessa aktörer. Om sådana beslut inte är koordinerade med varandra kan det lätt resultera i att platsen upplevs som splittrad. Detta kan i sin tur leda till att områdets attraktivitet försvinner. Vilka är de viktigaste karaktärerna i landskapet och hur kan man beskriva dessa? Hur skulle ett tillägg av en ny gång- och cykelväg kunna ta utgångspunkt i landskapets förutsättningar? I England och Skottland har man under en längre tid arbetat fram en metod, Landscape Character Assessment (LCA), för att ta fram landskapskaraktärsbeskrivningar som utgångspunkt för olika bedömningar/beslut som berör landskapet. Kan LCA vara ett bra sätt att lyfta fram Älvkarlebys landskapskaraktärer?

Syfte

Syftet har varit att studera och tillämpa arbetsmetoden Landscape Character Assessment. Avsikten har också varit att få mer kunskap om hur man kan förmedla upplevelsen av ett landskap på ett bra och strukturerat sätt.

Metod

Jag har tillämpat arbetsmetoden LCA, genomfört en karaktärisering av landskapet och sedan gjort en bedömning i form av riktlinjer. Dessa ger rekommendationer för hur landskapet ska utvecklas med inriktning på de aspekter som berör gestaltningsförslaget. Jag har följt metoden, med vissa begränsningar vad gäller tid och omfattning, olika aktörers medverkan, samt begränsad tillgång till information. Den geografiska avgränsningen är definierad utifrån ett fokus på människans upplevelse och närkontakt med älven, samt vattnets olika karaktärer i det centrala Älvkarleby.

Jag har baserat mina kunskaper dels på litteraturstudier om metoden, Landscape

Character Assessment, som jag tolkat till en svensk version som passar för det utvalda området och omfattning, dels om information om områdets nutida och historiska bakgrund, kartmaterial, muntliga källor samt ett antal fältbesök.

Jag har arbetat fram ett gestaltningsförslag på en gång- och cykelväg som grundar sig på den kunskap om landskapet som LCA gett, men ska uppfattas som en fristående del av examensarbetet. Förebilder för min gestaltning har varit Furuviks folkpark, anlagd samtidigt som Älvkarleö järnvägspark, som bidrar med en tidsmässig aspekt och Norr Mälarstrand, ett mycket uppskattat och vattennära parkstråk i Stockholm.

ARBETSMETODEN

LANDSCAPE CHARACTER ASSESSMENT

INLEDNING TILL ARBETSMETODEN

Arbetsmetoden Landscape Character Assessment är en metod som ger en arbetsstruktur för att ta fram landskapskaraktärer. Dessa ska sedan ligga till grund för bedömningar eller beslut gällande landskapet.

Arbetsmetoden Landscape Character Assessment

Bakgrund

Arbetsmetoden Landscape Character Assessment (LCA), är ett nytt sätt att arbeta med landskap. Metoden är utvecklad i England och Skottland genom ett samarbete mellan The countryside Agency och Scottish Natural Heritage. Arbetsmetoden har använts och utvecklats under många år som ett verktyg för olika yrkesgrupper och beslutsfattare som arbetar med frågor som rör landskap. LCA är en metod som ger ett strukturerat arbetssätt för att ta fram landskapskaraktärsbeskrivningar, ett sätt att identifiera vad det är som ger en plats dess unika värde och vad som skiljer den från andra platser (The Countryside Agency, 2002). LCA presenteras i en guide som består av två delar, en del där man arbetar med att karaktärisera landskapet och en del där man gör en bedömning baserad på dessa landskapskaraktärer. Denna guide samt tillämpningar finns på Internet, www.countryside.gov.uk.

Synen på landskapet

I England arbetade man under många år speciellt på 1970-talet med landskapet utifrån ett evalueringssystem, där man pratade om vad som gjorde ett område bättre än ett annat. Under 1980-talet utvecklades synen på landskapet så att man inriktade sig på vad som skilde ett område från ett annat, fritt från landskapsvärdet (The Countryside Agency, 2002). Utifrån detta synsätt har man under senare år utvecklat en metod med ett tydligt och strukturerat arbetssätt, (LCA), där man arbetar med landskapskaraktärer.

Metodens syfte

Målet med LCA är att människor ska få en större förståelse och helhetssyn på det omgivande landskapet, som vi påverkar och som också påverkar oss. LCA är ett sätt att tydliggöra speciella natur- eller kulturmiljöer, se förändringar i vår omgivning, förstå en plats känslighet för utveckling och förändring, en förutsättning för att kunna främja en hållbar utveckling. Syftet med LCA är inte att förhindra förändringar i landskapet, den ska vara ett stöd i beslutsprocessen, ett verktyg för att förstå vad landskapet är idag, hur det blev så och hur det kan förändras i framtiden. När man arbetar med utredningar som MKB, olika typer av förändringar i ett landskap, bevarande av viss mark eller liknande, så kan man genom LCA förtydliga en plats landskapskaraktärer (The Countryside Agency, 2002).

Vad är landskap

Landskapet är resultat av olika former av påverkan, dels naturliga (geologi, jordarter, vegetation, klimat, fauna) dels kulturella (historia, markanvändning, bebyggelse) som visar sig i olika skala och omfattning. Landskapet beskrivs som relationen mellan människa och en plats, där våra sinnen, syn, hörsel, lukt,

känslor och minnen omvandlar land till landskap. Människor värderar landskapet, inte bara utifrån det vackra och estetiskt tilltalande, det grundar sig på olika värden som unika biotoper, kulturhistoriska spår eller andra samhälleliga värden (The Countryside Agency, 2002). Landskapsvärden man vill lyfta fram är de uttryck i ett landskap som bidrar till en ökad identitetskänsla och livskvalitet.

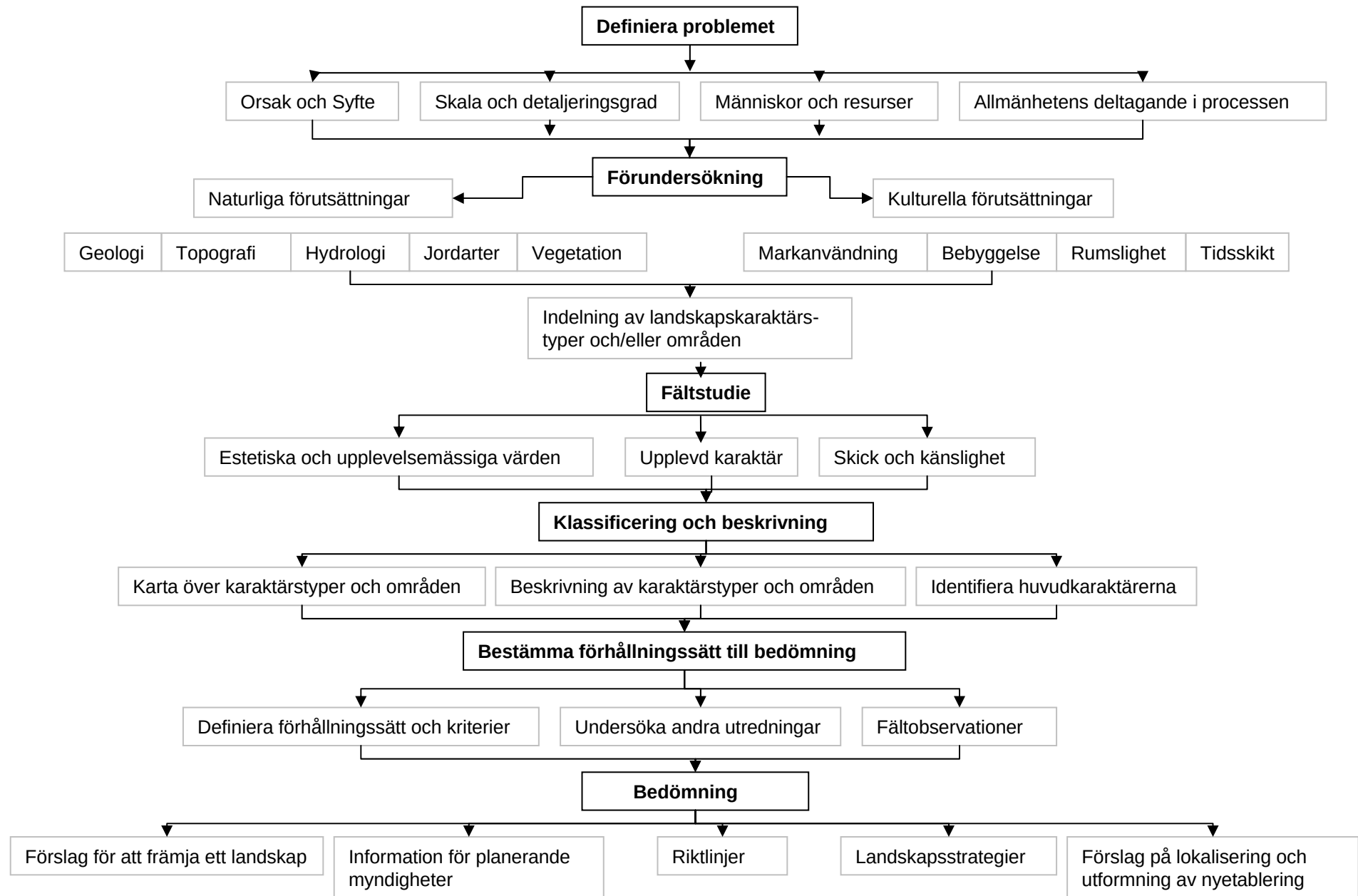
Vad är landskapskaraktär

Landskapskaraktär är enligt LCA ett distinkt och igenkännbart mönster av element som uppträder konstant i en speciell typ av landskap och som ger en platskänsla. Dessa mönster är resultatet av kulturell och/eller naturlig påverkan (The Countryside Agency, 2002).

Ord relaterade till landskapskaraktär:

- Karaktär -ett distinkt och regelbundet mönster av element i ett landskap som gör att ett landskap skiljer sig från ett annat, istället för att värdera det som bättre eller sämre.
- Element -individuella komponenter som utgör landskapet, som träd eller häckar.
- Karaktäristika -element eller kombinationer av dessa, som ger ett speciellt uttryck till en tydlig karaktär.
- Landmärken -speciellt framträdande eller iögonfallande element, som trädsamlingar och kyrktorn.
- Karaktärisering -processen där man identifierar områden med liknande karaktär, klassificerar, karterar dessa och beskriver landskapskaraktärerna (The Countryside Agency, 2002).

Flödesdiagram för metoden Landscape Character Assessment

LCA – guiden

Innehåll

Arbetsmetoden indelas i två delar, en relativt värderingsfri karaktäriseringsdel och en del med olika typer av bedömningar som baseras på kunskapen som landskapskaraktäriseringen gav.

Karaktäriseringsdel

I arbetet med karaktäriseringen tar man fram landskapskaraktärstyper och/eller landskapskaraktärsområden. Landskapskaraktärstyper har en relativt homogen karaktär, de kan hittas i olika områden och uppvisar då likheter i t.ex. topografi, dräneringsmönster, vegetation, historisk markanvändning eller bebyggelsemönster. Landskapskaraktärsområden är enstaka unika områden av en speciell landskapstyp, som ofta har ett Ortsnamn knutet till sig. Karaktäriseringen av landskapstyper och landskapsområden följs av en landskapskaraktärsbeskrivning som ska vara så objektiv som möjligt. Arbetsmetoden fungerar i olika skalor: nationell, regional, lokal (t.ex. kommunnivå) samt på en mer lokal detaljerad nivå. Hur och i vilken omfattning man väljer att arbeta med LCA varierar beroende av skalan. Anledningen till varför man gör en LCA har stor betydelse för hur det sammanställda materialet och bedömningen kommer att se ut (The Countryside Agency, 2002).

Definiera problemet

För att kunna göra en LCA krävs det ett väl definierat syfte. Detta påverkar sedan skalan och detaljeringsgraden och vilka resurser som krävs. Problemställningen avgör även vilka som ska delta i processen och vilka faktorer som spelar in i en bedömning eller ett beslut.

Förstudie

I förstudien arbetar man med tillgängligt material av relevant karaktär, för att sedan kunna ta fram kartor och skriftlig grundinformation. Detta material använder man sedan för att urskilja områden med liknande landskapskaraktär.

Fältstudie

Fältdata samlas in för att komplettera förstudien. Man gör skriftliga beskrivningar av landskapskaraktärerna, identifierar estetiska och upplevelsemässiga värden samt redovisar landskapets nuläge med hjälp av fältscheman, fotografier, skisser och skriftliga beskrivningar.

Klassifikation och beskrivning

I detta steg bearbetar och avslutar man resultatet av karaktäriseringsprocessen

genom att indela landskapet i landskapskaraktärstyper och landskapskaraktärsområden. Man tar fram kartor baserade på all insamlad information och utformar landskapskaraktärsbeskrivningar (The Countryside Agency, 2002).

Bedömningsdel

Förhållningssättet bestäms inför den fortsatta bedömningsprocessen. Man tittar på materialet och avgör om det är relevant för den specifika bedömningen. Ännu ett fältbesök på platsen kan göras för att uppdatera sig, ta hjälp av lokalbefolkningen eller hitta annan information inom t.ex. litteratur och konst. Allmänhetens deltagande i den fortsatta planeringsprocessen ska bestämmas (The Countryside Agency, 2002).

Bedömningar

Vilka bedömningar som tas fram beror ofta på vilken typ av process det är och varierar beroende av problemställningen. De vanligaste bedömningar som har med landskap att göra är:

- Landskapsstrategier
- Riktlinjer för landskapet
- Tydliggöra ett landskaps nuläge
- Landskapets kapacitet

Resultatet av karaktäriseringen:

- En sammanfattning där man motiverar varför man utförde en LCA, alltså problemställningen.
- Förklaring av arbetsmetoden.
- En sammanfattande landskapsbeskrivning av området.
- Hur denna del hänger ihop med andra utredningar över området.
- Kartor som redovisar landskapskaraktärstyper och/eller områden.
- En tydlig, objektiv beskrivning av landskapskaraktären för varje typ och/eller område.
- Fotografier och illustrationer som visar olika landskapskaraktärstyper/områden.
- Huvudkaraktäristika i varje landskapstyp och/eller område, samt de kombinationer av element som bidrar till att skapa en distinkt landskapskaraktär (The Countryside Agency, 2002).

Fältschema för landskapsanalys.

Fältstudie från Älvkarleby

Fältstudiepunkt: 1 Lokalisering: Vattenfalls forskn. Datum: 18/4 2007
Skiss:

Panoramafoto/Foto: 1-8 panorama, 19 vik, 20 park, 21
uppfart, 22-37 park

Karaktär på Landskapstyp: Älvrum, sjölik, skogskantad, flack

Karaktär på Landskapsområdet: Vatttenyta- Stallforsfjärden

Geologi:

Topografi:

Platt

Undulating
Rullande
Brant
vertikal

lågland

böljande lågland
plata
klippor
kullar

torrlagd dal

djup klyfta
bred dal
smal dal
vattenfylld dal

Dominerande landöverdrag och landskapselement:

BYGGNADER:

Gårdar
Master
Industri
Bebyggelse
Stadsmässighet
Militär

SKYDDSVÄRT:

speciella byggnader
gårdshus
fältstrukturer
förhistoriska platser
kullar/toppar, rum/fort
krigsmonument
Coppice

JORDBRUK:

murar
stängsel
häckar
fält
improved pasture
hårt betad mark

LANDCOVER:

Designat parksk.
Träsk
Scrub
Myrar
Vildvuxengräsyta
Betesmarker
Artrik betesmark

SKOG:

Lövträd
nålträd
blandskog
shelterbelt?
trädrader
orchard?
samling av träd
Solitära träd

HYDROLOGI:

flod
älv
reservoar
Uttorkad fåra
damm
sjö
dräneringsdike
vattenfall

KOMMUNIKATIONER:

Vägar

leder

stigar

gångvägar

järnväg

militär

pylons?

Kommunikationsmaster

Kort beskrivning(huvudelement, features, tillgångar och besvär.): vatten, tågbro,
dammar

Nyckelkaraktären/distinkta företeelse och deras betydelse: sjö

Sällsynthet: uppdämd av dammar

Tillstånd: stabilt

VISUELL KRITERIA:

Mönster:	<u>dominant</u>	stark	bruten	svag
Skala:	intim	liten	<u>medium</u>	stor
Textur:	<u>mjuk</u>	texturerad	<u>grov</u>	väldigt grov
Färg:	monokrom	<u>muted</u>	<u>färgrik</u>	skrikig
Komplexitet	uniform	<u>enkel</u>	divers	komplex
Remoteness?:	vild	remoute	<u>vakant</u>	aktiv
Enighet	<u>enhetlig</u>	fragmenterad	<u>kaotisk</u>	
Form:	rak	angular?	<u>Kurvig</u>	mkt kurvig
Rumslighet	liten	rymlig	<u>öppen</u>	exponerad
Visuelldyn.	<u>Svepande</u>	<u>spridd</u>	dispersed	kanaliserad
Balans	harmonisk	<u>balanserad</u>	oordnat	kaotiskt
Rörelse	Dött	<u>Stilla</u>	<u>lugn</u>	aktivt
Mönster	sällan	organiserat	<u>regelbundet</u>	formellt

Ljud: Vattnets skvalpande, tillfälligt
tågbrus.

PERCEPTION:

Säkerhet:	intim	bekväm	<u>säker</u>	unsettling	hotande
Stimulerande	monoton	bland	<u>intressant</u>	utmanande	inspirerande
Lugn:	inaccessible	remote	<u>vacant</u>	<u>fridfull</u>	hektisk
Pleasure:	ovänligt	trevligt	<u>attraktivt</u>	<u>vacker</u>	

Arkitektur: (Notera tillstånd, kvalitet) Dammar grå betong, ljusblå stål,
Stora hallen 1800 röd och blekgrön.

Lokala material-(stenar, sort,färg/textur,tegel(färg strlk,struktur),trä

Kombinationer- (sten/tegelmönster)

Vernacular style-(fönster, tak)

Bebyggelsestruktur-(militärt, kluster, villaområde, utspritt)

översvämmad

järnvägsark

Övriga kommentarer:(Noterad förekomst av: föroreningar,erosion, kal/störd mark,
historiska elements skick,nyplanteringar, restaureringsarbeten).

INLEDNING TILL FÖRSTUDIEN

Detta är resultatet av mitt arbete med förstudien, där jag sammanställt litteraturstudier, muntliga källor, kartinformation samt information från internet. Metoden LCA omfattning har anpassats efter de informationskällor som varit tillgängliga dels i Sverige och dels i förhållande till mig som student.

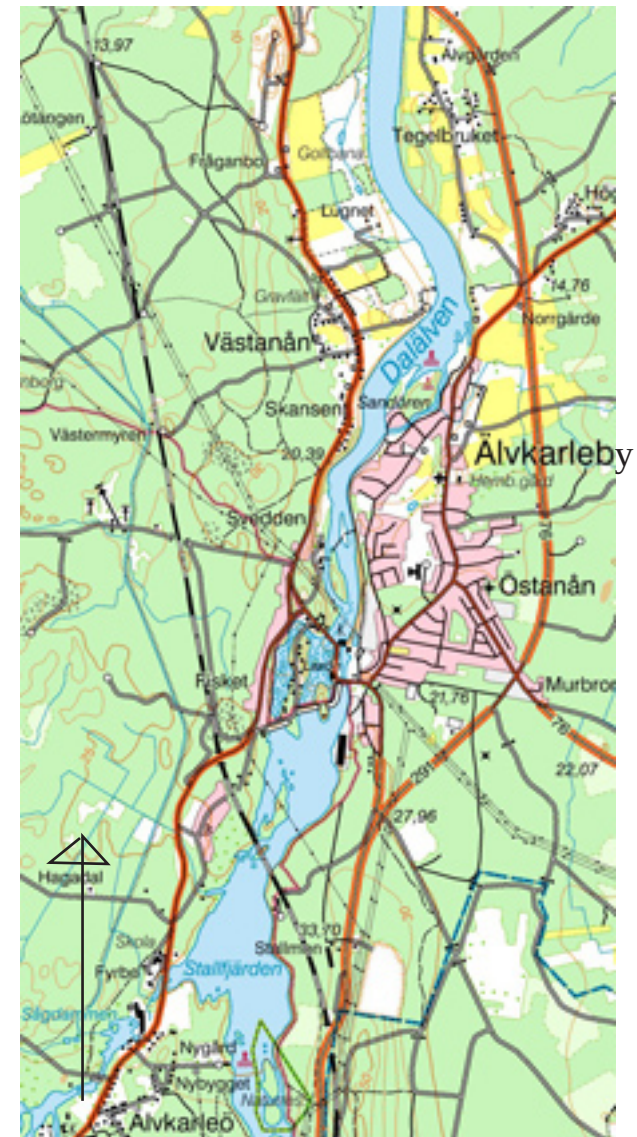
Förstudien innehåller både text och kartor som på ett tydligt sätt beskriver förutsättningarna på platsen.

Älvkarleby

Älvkarleby är en liten ort i norra Uppland, i kommunen Älvkarleby. Det bor ca 1500 invånare i orten och ca 9000 i hela kommunen. Avstånd till Gävle är 2 mil, Uppsala 9 mil och Stockholm 16 mil. Kommunikationerna i området är goda, dels med nya E4 och dels i och med den nya järnvägsstationen. Dalälven rinner genom hela kommunen från söder till norr och är kantat med härliga strövområden i karaktärsfulla skogar. Älvkarleby's största attraktion är det goda sportfisket. Orten ligger även nära havet och det populära turistmålet Rullandsbadet.

© Lantmäteriverket Gävle 2008.
Medgivande I 2008/1117

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

Naturliga förutsättningar

Berggrund

Nedre Dalälvens speciella karaktär beror på att den rinner över en flack, utjämnad berggrundsytta, det så kallade subkambriska peneplanet som är mer än 600 miljoner år gammalt. Den jämna ytan har slipats fram genom långvarig erosion i ett ursprungligen mer kuperat landskap. Berggrunden vid Nedre Dalälven består huvudsakligen av urgraniter, yngre graniter och pegmatit, men inslag av gabbro, diorit, amfibolit, diabas, gnejs, grönsten, leptiter och vulkaniska bergarter finns också. Till skillnad mot norrlandsälvarnas berggrund är kalkhalten hög vid Nedre Dalälven, i synnerhet nära kusten. Detta återspeglas i den rika floran (Nedre Dalälven, 2000). Geologiskt sett är Uppland ett ungt landskap. När den senaste inlandsisen drog sig tillbaka för ca 9000 år sedan började landet succesivt höja sig ur havet. För Älvkarleby del var det dock inte förrän under yngre stenålder, för ca 4500 år sedan, som de högst belägna delarna av landskapet började stiga ur havet. Alltsedan dess har landhöjningen påverkat landskapet. I Älvkarleby har effekterna varit dramatiska eftersom landskapet är flackt och lågt. (Upplandsmuséet, 2002)

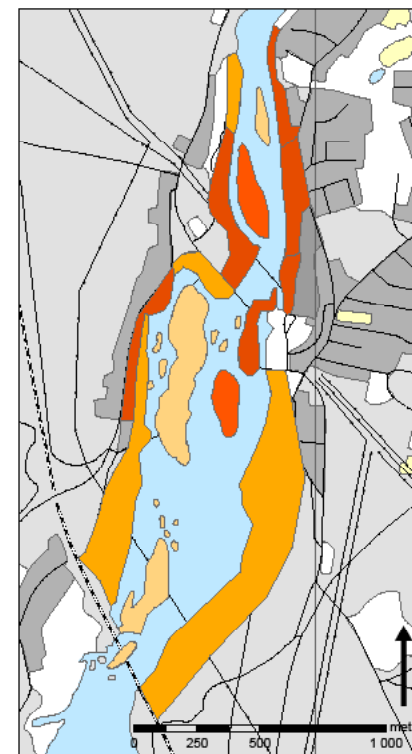
Jordarter

Jordartsförhållandena i älvområdet kännetecknas av uppbyggande och eroderande processer, som ständigt pågår pga. vattnets rörelser. Strandlinjer och botten-topografi förändras därmed kontinuerligt inom vissa delar av älvsträckan. Svåmlera och älv-sand finns sedimenterade i älvens låglänta delta och levéebildningar, medan morän täcker en stor del av berggrundsytan i älvens omgivningar, ofta i ett endast några meter tjockt lager. Moränen är mestadels blockrik och kraftigt svallad. Isälvsavlagringar i form av kraftfulla åsar med blåsar löper i nordsydlig huvudriktning genom området (Nedre Dalälven, 2000). Genom Älvkarleby kommun går den 500 kilometer långa rullstensåsen Uppsalaåsen. Vid sidan av åsen finns terrassbildningar som är rester av forntida strandlinjer då vattnet stått högt över nuvarande vattennivå (Upplandsmuséet, 2002). Uppsalaåsen och älven är starkt sammankopplade. I kommunens södra delar går älven längs med åsens västra sida för att i höjd med Laxön bryta sig igenom åsen och för att sedan följa dess östra sida. (Älvkarleby, 2007) Kommunen är mestadels täckt av morän vilken är bevuxen med skog. I de odlade delarna av kommunen utgörs jorden huvudsakligen av sandjord (Upplandsmuséet, 2002).

Hydrologi

När inlandsisen drog sig tillbaka var landet kraftigt nedtryckt av den tunga isen och stora delar kom att ligga under vatten. Hela Nedre Dalälvsområdet låg under "den högsta kustlinjen". Alltsedan dess har landet sakta rest sig ur havet. När landet

Topografi

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

höjde sig ur havet och det nya landskapet utmejslades uppstod en ny älvriktning vid åsen invid nuvarande Avesta, där älven flödar mot nordost och slutligen rakt mot norr till mynningen i Gävlebukten. Det är denna "nya" sträckning om ca 12 mil som kallas Nedre Dalälven och dess unika karaktär är starkt beroende av förändringen som skedde för ca 7000 år sedan och händelseförloppet därefter. Nedre Dalälven är således en ung älv. Till skillnad från andra storälvar i landet har den inte eroderat ut en dalgång. I hela Nedre Dalälvsområdet reser sig fortfarande landet efter inlandsisens tryck. Dalälven är drygt 500 km lång och den sydligaste av de svenska storälvarna som mynnar ut i Östersjön. Vattenmassorna väller ut över det flacka landskapet och bildar breda fjärdar med lugna vikar och sjöar eller hela sjösystem, omväxlande med partier där vattenflödet finförgrenas i arkipelager och trängs ihop i smala passager med skummande forsar. Emellanåt samlas vattnet ihop i korta älv-rännor. De mäktiga fallsträckorna är utbyggda med kraftverk (Nedre Dalälven, 2000).

Vegetation

Dalälven har blivit en symbol för den biologiska norrlandsgränsen, limes norrlandicus, trots att det bara är dess nedre lopp som någorlunda sammanfaller med den. Limes norrlandicus är en klimatisk, topografisk, växt- och djurgeografisk skiljelinje - eller snarare övergångszon - mellan norra barrskogsregionen och mellaneuropeiska lövskogsregionen. Den topografiska olikheten mellan södra Svealands lågland och höjderna i Bergslagen och södra Norrland motsvarar olikheterna i flora och fauna, men just inom övergångszonen vid älven överlappar många växt- och djurarters utbredningsområden varandra. Här förenas nordliga och sydliga biotoper till en sällan skådad biologisk mångfald. Förutom ek har även andra ädellövträd sin nordgräns här, som bok och ask. Många vattenhärdiga lövträdsarter, som t.ex. asp, ask, alm, lönn, klibbal, hassel och ek trivs bra på de ofta översvämmade älvstränderna. Innan vattenkraftverken byggdes fanns vid älven ännu större områden med lövvegetation, i ångar och hagar. Jätteekar karakteriserade det ålderdomliga kulturlandskapet, som sedan till stora delar dränktes i vattenmagasinen. Idag är många lövdominerade öar och strandnära marker undantagna från rationellt skogsbruk genom naturreservat m.m. Det faktum att dessa marker är svårtillgängliga innebär också skydd mot avverkning. På moränmarkerna ovanför strandzonen växer framförallt gran och tall, men även lind. Längre bort dominerar barrskogen. Nedre Dalälvsområdet är kulturpåverkat sedan flera hundra år tillbaka. Även i de delar, som har en urskogsliknande succession och som vi idag betraktar som vildmark, har det ofta bedrivits ett mycket hårt skogsbruk tidigare. Under 1600- och 1700-talen var stora områden helt skoglösa till följd av de intensiva avverkningarna som gjordes för att mätta gruvorna och bruken med ved och träkol. Först vid mitten av 1800- talet började bruken satsa på skötsel av skogsmarkerna.

För floran är värdefulla växtplatser ofta knutna till stränder, ångar och hagmarker i anslutning till lövskogsbiotop. De skogar som är mycket intressanta ur naturvårdssynpunkt är de som förblivit opåverkade av skogsbruk eller de med ett rikt inslag av lövträd, främst ädellövträd (Nedre Dalälven, 2000).

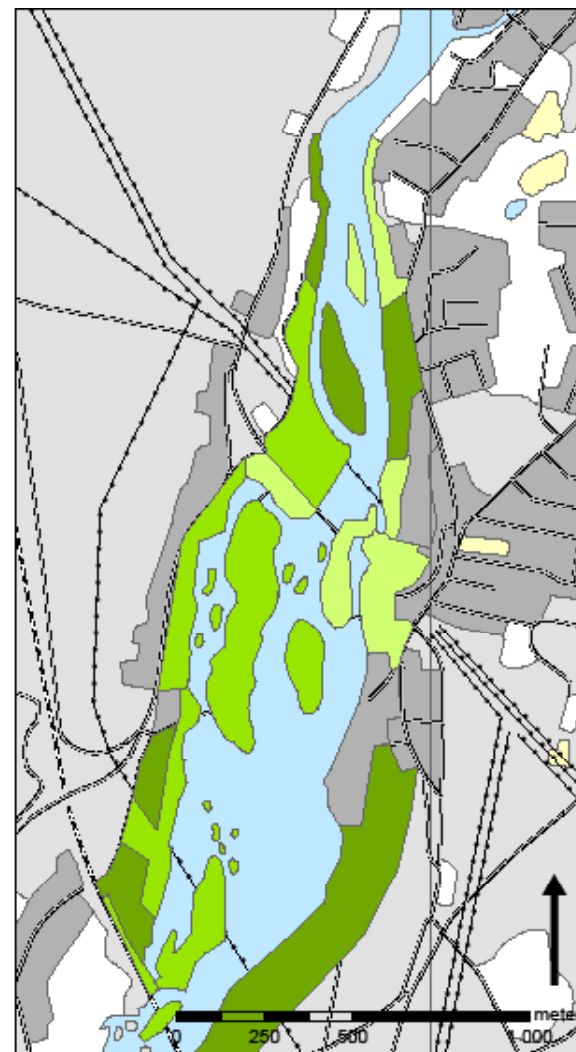
Fauna

Nedre Dalälven har med sina varierande naturförutsättningar ett av landets mest artrika fiskbestånd med ett 30-tal arter. Harr, sik, gädda, abborre, gös, id, braxen, sarv, mört, sutare, ruda, karp, ål, lake och även asp förekommer i vilda bestånd uppströms Älvkarleby. De fiskar i Dalälven som emellertid är mest kända hos den breda allmänheten är lax och havsöring, som utgör eftertraktade sportfiskefångster i Älvkarleby. Havsöringen finns i betydligt rikare bestånd än

laxen. Efter de senaste vattenregleringarna kan laxen inte längre vandra fritt i älven, från havet når den bara upp till Älvkarleby.

Rikedomen på döda träd och våtmarker innebär ett högt entomologiskt värde, vilket ger förutsättningar för intressanta fågelbiotoper (Nedre Dalälven, 2000).

Vegetation

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

Kulturella förutsättningar

Markanvändning historiskt

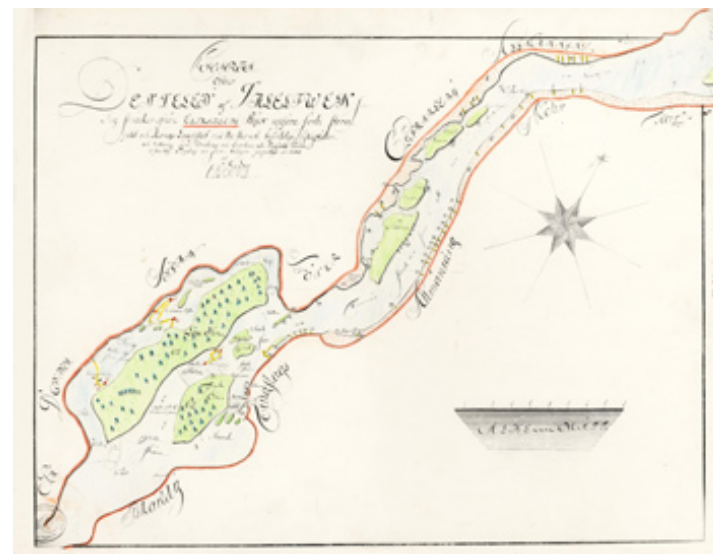
För 6000 år sedan, under den s.k. Littorinatiden, var Nedre Dalälven en del av en grund och flikig havsvik. Utefter havsvikens stränder var klimatet varmt och behagligt och det fanns goda förutsättningar för jakt och fiske. När landet så småningom höjde sig var det intill åsarna, som de bästa möjligheterna till boplatser uppstod. Åsar och uddar var också välvalda platser ur försvarssynpunkt och där var lättast att ta sig över älven. Flera av dagens vägar har således urgamla anor. Successivt fick området en bofast jordbrukande befolkning någon gång under bronsålder eller tidig järnålder, dvs. fram till omkring år 500 e. Kr. Åsslutningarna var torra och lättbearbetade för odling. Gamla fornborgar vittnar om platser, dit man drog sig tillbaka i extrema orostider. Jakten och fisket har spelat en viktig roll vid sidan om jord- och skogsbruket. Järnet är en röd tråd i traktens historia.

Invandringen tog fart under yngre järnåldern, då möjlighet fanns att kombinera jordbruk med järnutvinning. Järnslag och jordbruksfynd visar samband med Mälardalens kulturbygder och med södra Östersjön. Från och med vikingatid och medeltid, dvs. ca 1000-talet, finner man runstenar med kristna symboler.

Under stormaktstiden på 1600- talet anlades de stora bruken Gysinge, Söderfors och Älvkarleö vid Dalälvens stränder från Dalarna till Uppland, där det fanns god tillgång på skog och vattenkraft. I och med bruken kom en helt ny bebyggelse på tidigare obebyggda platser i skogslandskapet. Det speciella läget vid Dalälven med dess rika laxfiske, och de goda kommunikationerna med landsvägen mellan Uppsala och Gävle betydde mycket för handeln och var förutsättning för en månghundraårig marknadstradition i Älvkarleby. Marknaden var en av de största och viktigaste i hela Uppland under medeltiden (Nedre Dalälven, 2000).

På 1500-talet var det ständiga tvister om det begränsade laxfisket mellan Gustav

Karta över Älvkarleby från 1744, © Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

Vasa och bönderna i Dalarna. År 1699 då luckan stängdes vid Kungsådran begav sig en hopar dalkarlar ned till Älvkarleby för att gräva en ny fåra där fisken skulle kunna passera förbi. Männen stötte dock på berg och gav upp sina försök. Kvar blev den så kallade "Dalkarlsgröpen" som minne efter den långvariga striden om laxen (Nedre Dalälven, 2000).

Vattenkraftsexploateringen har betytt mest för hur älvlandskapet ser ut idag. Flera hundra år innan dagens moderna kraftverk uppfördes fanns ett stort antal kvarnar och sågar i älven och på 1600-talet byggdes stensatta invallningar och dammar i syfte att styra och reglera vattnet. När Älvkarlebyfallen först byggdes ut var syftet att elektrifiera statsbanorna. Kraftverkets plats och utformning bestämdes 1910 till att byggas, efter J G Richerts förslag, nedströms Carl XIII: s bro. Idag är en stor del av området utmed Nedre Dalälven påverkat av regleringar, inte bara älvloppet, biflödena och de angränsande sjöarna, utan även öar och stora markarealer. Regleringsdammarnas påverkan skiljer sig helt ifrån den tidigare oreglerade älvens. Låglänta, älvnära ängar, hagar och lövskogar, som förr översvämmades en gång om året, står nu konstant under vatten medan forsar och fall ligger torra. Fiskens vandringssvägar har täppts till av dammanläggningarna. Även människans möjligheter till nyttjande av älven har påverkats (Nedre Dalälven, 2000).

Markanvändning idag

Fritidsfisket har en mycket betydelsefull roll i Nedre Dalälven. Fisket är ett sätt att koppla av och få stimulans, spänning och naturupplevelser.

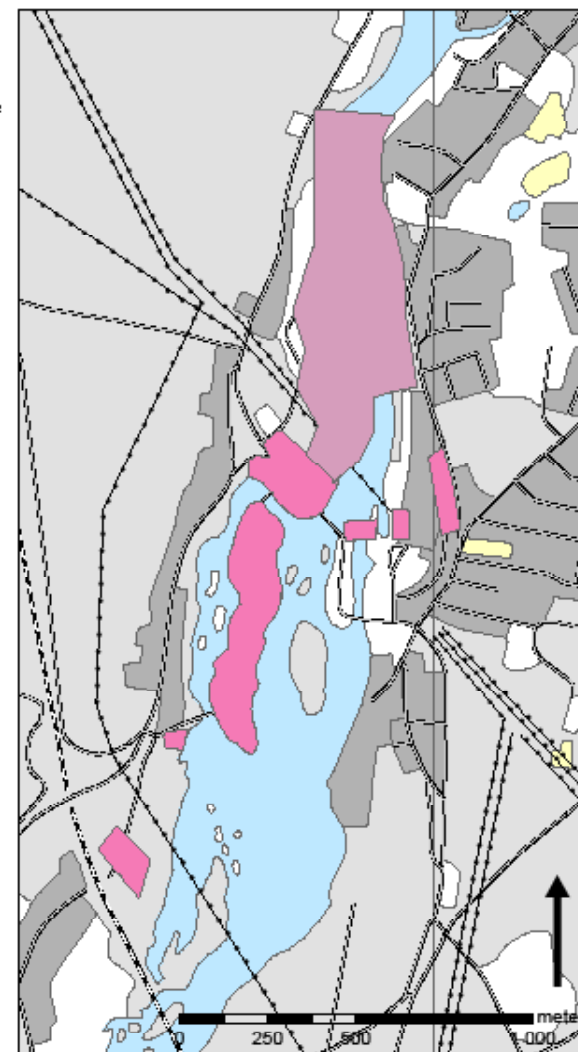
Idag används älven vid Älvkarleby främst som kraftkälla för Vattenfalls framställning av elektricitet i Älvkarleby kraftverk. Vattenfall driver även Älvkarlebylaboratoriet som är en forskningsstation inom energiområdet. Krafttverksutbyggnaden har inneburit att flertalet stora kraftledningar dragits genom kommunen. Kraftledningsgatorna utgör tillsammans med vägar, järnvägar och hyggen de visuellt mest påtagliga ingreppen i skogslandskapet (Älvkarleby, 2007).

Skogsbruk förekommer i området, men är reglerat i den strandnära zonen.

Laxön är kärnan i Älvkarleby och har under åren förvandlats från militäranläggning från 1800-talet, till att bli platsen för ett kultur- och turismcentrum, hantverkshus, vandrarhem, café och restaurang. Planer och strategier finns för hur man skulle kunna utveckla denna mycket speciella och karaktärsfyllda plats, men vidare utveckling har inte fortgått. Riksantikvarieämbetet har i en skrivelse ansett att Laxöns f.d. militära läger uppfyller kraven som ställs för att vara en del av det nationella kulturarvet.

Markanvändning

- Sportfiskeområdet
- Kulturhistorisk bebyggelse
- Järnväg
- Kraftledning
- Vägar
- Vatten
- Skog
- Åker
- Öppen mark
- Bebyggelse

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

Bebyggelse

De äldsta spåren av fast bebyggelse i Älvkarleby är ett gravfält, kallat Rysskullarna. Här finns 70 gravhögar och 39 stensättningar. Sannolikt har människor bott här sedan förhistorisk tid (Upplandsmuséet, 1984). Älvkarleby var från början endast en by, delad i två delar av Dalälven, Älvkarleby östan ån och västan ån. Den rika tillgången på lax i älven lockade till bosättning. Vid 1600-talets slut fanns förutom två hammarsmedjor en masugn, två sågkvarnar och en mjölkvarn till följd av järnframställningen. En herrgård byggdes, ungefär på den nuvarande herrgårdens plats. I området runt Östanån finns lämningar efter länets första järnvägslinje, den järnbana som gick från fallområdet till lastageplatsen nedanför Östanå (Älvkarleby, 2004).

Den positiva utvecklingen under 1600-talets senare del avbröts på ett våldsamt sätt 1719 då ryssarna härjade efter Sveriges kuster, städer, större samhällen och bruk förstördes. Ryssarna fortsatte landsvägen söderut och brände Västanå by. Men söder om byn hade bruksborna byggt förskansningar i form av löpgravar med uppkastade vallar. De sicksackformade förskansningarna kan man se än idag. Ryssarna tvingades där retirera och Älvkarleö bruk räddades därför från förstörelse (Älvkarleby, 2004).

Flottningsrännor

Under närmare 100 år utnyttjades Dalälvens vattenkraft till effektiv transport av timmer, dvs. flottning. Skogarna i avrinningsområdet gav stora mängder virke och massaved. Flottningen stod i konflikt med vissa naturvårdsintressen. Resultatet av den massiva flottningen av virke var ett mekaniskt slitage på stränder och strandvegetation, barkavlossning som påverkade vattenkvaliteten och rensningar och uträtningar i älvfåran vilket förstörde reproduktionsplatser för fisk. Flera flottningsrännor byggdes då för att underlätta transporten förbi svårforcerade älvavsnitt. Sammanlagt fanns det drygt 3500 km allmänna flottleder i Dalälvens vattensystem. När kraftverken byggdes i fallen uppstod konflikter om vattenföringen. Kraftbolagen ansåg att för mycket vatten spilldes för att hålla igång flottningen. Flottningen hade dock stora fördelar som dagens transporter på väg saknar, t.ex. förorenade den inte luften. 1971 upphörde flottningen helt i Dalälven, men rester av flottningsrännorna kan ännu ses i landskapet (Nedre Dalälven, 2000). En av dessa används fortfarande för att förse Korsnäsverken med färskvatten ifrån Untra.

Järnvägar

De stora järnvägsutbyggnaderna skedde i Sverige vid slutet av 1800-talet.

Timmerrännorna, vackra träkonstruktioner som fyller en funktion även idag. Foto Lena Steffner

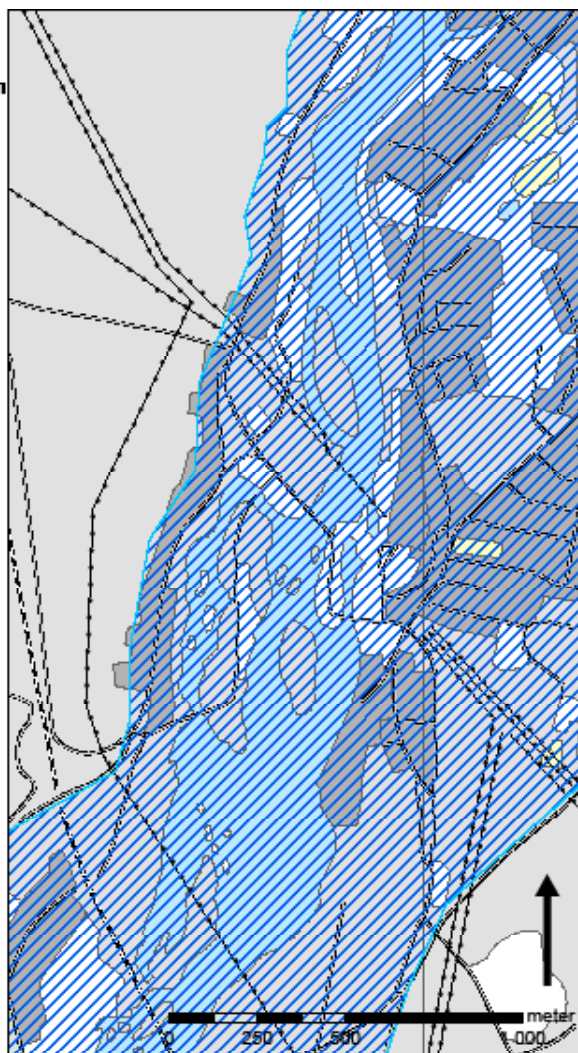
Järnvägarna fick stor betydelse för industrialiseringen av landet, genom att stora mängder virke och malm plötsligt med lätthet kunde transporteras långa sträckor. Detta kom även att påverka Nedre Dalälvsområdet. Uppsala-Gävle järnväg, dvs. en del av nuvarande Ostkustbanan, anlades år 1874 på privat initiativ. Idag görs stora satsningar för att åter utveckla järnvägarna och tågtrafiken. I de gamla stationssamhällena Mehedeby, Marma, Älvkarleö och Skutskär har man, eller kommer inom snar framtid återigen möjliggöra för stopp av regionaltåg. Många av vägarna i Nedre Dalälvsområdet har en mycket lång historia och de följer landskapets former väl. Dagens stora kommunikationsanläggningar byggs med andra krav på geometrisk standard, framkomlighet och trafiksäkerhet. Det innebär oftast att nya strukturer och barriärer uppkommer i landskapet (Nedre Dalälven, 2000).

Riksintresse Nedre Dalälven

Inom området utmed Dalälven från Avesta till Skutskär, ska turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp på miljön. Exploatering får komma till stånd i dessa områden endast om det kan ske på sådant sätt att inte områdets natur- och kulturvärden påtagligt skadas (Länsstyrelsen i Uppsala)

Riksintresse

- Riksintr. för Nedre Dalälven
- Jämväg
- Kraftledning
- Vägar
- Vatten
- Skog
- Åker
- Öppen mark
- Betyggelse

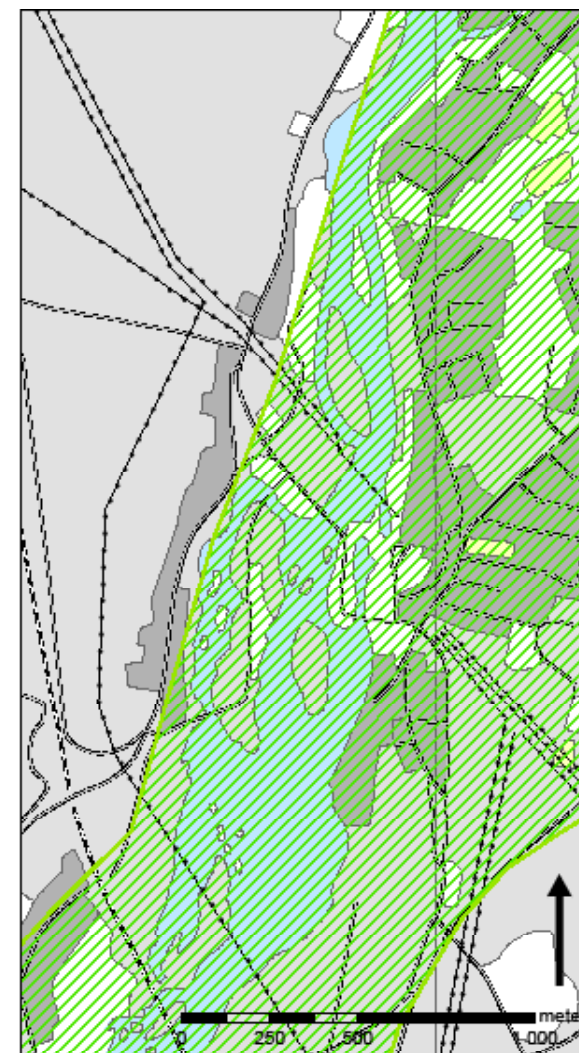
© Lantmäteriverket Gävle 2008.
Medgivande I 2008/1117

Riksintresse för det rörliga friluftslivet

Dalälvsområdet är intressant för rörligt friluftsliv i den södra delen för båt, kanotliv, fiske, skogspromenader och naturstudier. I området kring Älvkarleö/Älvkarleby för fiske, camping, turism och bad. Möjliga hot kan vara exploateringsföretag som skulle kunna skada värdefulla natur- och kulturvärden i Nedre Dalälvsområdet. Dalälvens, Bottenhavets och övriga stränder inom kommunen är skyddade från ny bebyggelse, anläggningar eller anordningar genom strandskydd enligt bestämmelserna i naturvårdslagen. (Älvkarleby ÖP, 1990)

Riksintresse

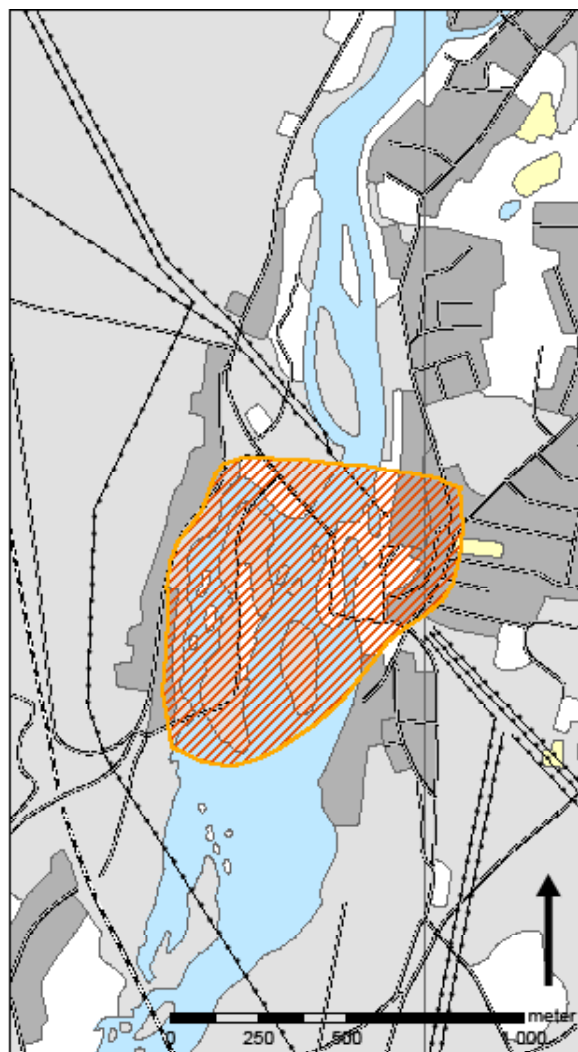
- Riksintr. för friluftsliv
- Jämväg
- Kraftledning
- Vägar
- Vatten
- Skog
- Åker
- Öppen mark
- Betyggelse

© Lantmäteriverket Gävle 2008.
Medgivande I 2008/1117

Riksintresse

- Riksintr. för kulturmiljövård
- Järnväg
- Kraftledning
- Vägar
- Vatten
- Skog
- Åker
- Öppen mark
- Bebyggelse

© Lantmäteriverket Gävle 2008.
Medgivande I 2008/1117

Riksintresse för kulturhistoria

Älvkarlebyfallen

Motivering:

Området kring Älvkarlebyfallen visar tydligt på sammanhanget mellan naturförutsättningarna och de miljöer som dessa givit upphov till genom Dalälvens strida forsar och de kommunikations, militär och kraftverksanläggningar som anlagts härör under i huvudsak 1800-talets och 1900-talets början.

Carl XIII:s bro

Uttryck för riksintresset:

Karl XIII:s bro byggdes under åren 1815-1816 och består av tre träspann vilande på huggna stenkistor i forsen. Åren 1955-1956 förstärktes den med en ny bärnade konstruktion av stål och betong men med bibehållande av det ursprungliga utseendet med faluröda träbalkar. Bron har sitt namn efter den vid uppförandet regerande kungen, vars monogram återfinns på brons båda sidor.

Rak militärgata på Laxön

Ett av de vackra trähusen som idag används som vandrarhem

Svea ingenjörstruppers sommarläger anlades 1880 på Laxön, mitt i forsen, och saknade länge broförbindelse med fastlandet. Bron Bifrost tillkom inte förrän 1898. Bebyggelsen på Laxön består av mäss- och förlägningsbyggnader, matsal, musikpaviljong och förrådsbyggnader, placerade utmed en rak lägergata. Alla husen har tidstypisk panelarkitektur med rödfärgade paneler och ockrafärgade snickerier.

Idag är denna byggnad ägnad kurs- och konferensverksamhet

Bifrostbron

Turisthotellet

Älvkarleby turisthotell från 1890 ligger på den norra stranden och har verandor och promenadbryggor ut mot fallen. Hotellet har fortfarande kvar sin funktion och mycket av den nationalromantiska exteriören med stock- och fjällpanel återstår. Anläggningarna vid Älvkarleby kraftverk uppfördes under åren 1911-1915, enligt ritningar av arkitekten Erik Josephson. Kraftverket och ställverket är byggda i mörkrött tegel och personalbostäderna är utformade som stora villor med putsade ljusa fasader i internationell jugendstil. Däremot har chefsvillan fått en traditionell svensk herrgårdsprägel, med vit putsarkitektur i två våningar med valmat tak och faluröda uthus. (Länsstyrelsen i Uppsala)

Kraftverket, byggt 1911-1915 av arkitekt Erik Josephson

Ställverket i mörkrött tegel

Personalbostäder i internationell jugendstil

Andra intressanta byggnader och miljöer.

I Älvparken finns flera intressanta byggnader som utgör en unik miljö. Carl XIII:s bro tidigare viktig länk för landsvägstrafiken mellan Uppsala och Gävle, den gamla Brostugan från tidigt 1900-tal, Apoteket längre upp i backen från 1880, Turisthotellet från 1897 samt den lilla älvparken med verandan.

Carl XIII:s bro

Brostugan

Stora hallen

1874 drogs järnvägen mellan Uppsala och Gävle. Stora hallen, som ligger invid Kungsåredammen, uppfördes 1900 som en serveringshall och ingick i den 20 ha stora 'Älvkarleö järnvägsark'. Järnvägsarkparken innehöll promenadstigar, kanaler, badhus, gymnastikredskap och mycket mer. Denna hall övertogs senare av militären i och med att kraftverket lade stora delar av järnvägsarkparken under vatten.

**LANDSKAPSKARAKTÄRBESKRIVNING
ÄLVKARLEBY**

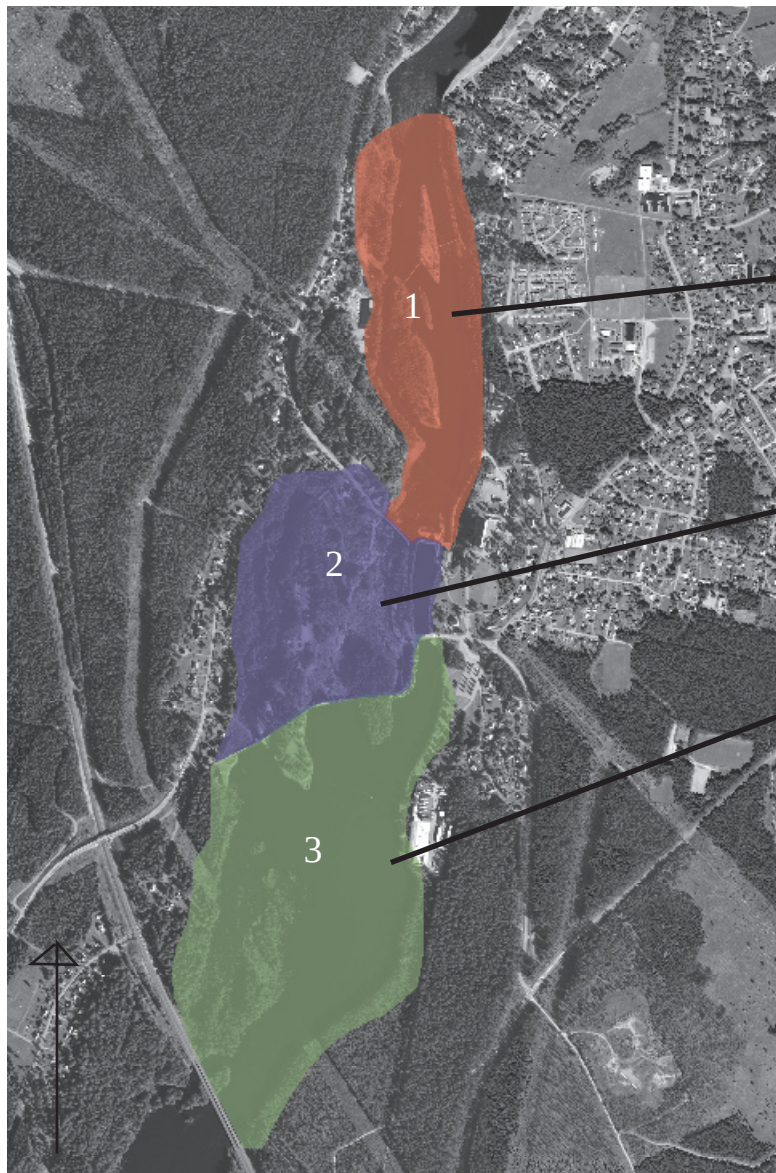
INLEDNING TILL LANDSKAPSKARAKTÄRSBESKRIVNINGEN

Enligt LCA delas landskapet in dels i landskapskaraktärstyper och dels i landskapskaraktärsområden. Landskapskaraktärstyper är områden som uppvisar ett liknande mönster i topografi, vegetation, markanvändning och liknande. Landskapskaraktärsområden är en speciell landskapstyps förekomst i ett bestämt område, som ofta är relaterat till ett namn.

Jag har tagit fram landskapskaraktärstyper som finns i området i förstudien, men valt att fokusera på landskapskaraktärsområden i landskapskaraktärsbeskrivningarna

Utifrån den kunskap som litteraturstudien, kartor över området samt ett antal fältbesök givit, har jag sammanställt landskapskaraktärsbeskrivningar för de tre landskapskaraktärsområden som jag har valt att dela upp det centrala Älvkarleby i: Sportfiskeområdet, Fallenområdet och den uppdämda Stallforsen eller Stallforsfjärden. Indelningen av dessa områden har jag gjort med fokus på fotgängarens upplevelse och kontakt med älven samt vattnets olika karaktärer. Landskapskaraktärsbeskrivningarna ska vara relativt objektiva, med ett visst inslag av den egna upplevelsen av platsen. Landskapskaraktärsbeskrivningarna är skrivna utifrån fältbesök gjorda i mitten av april.

Landskapskaraktärsområden i Älvkarleby

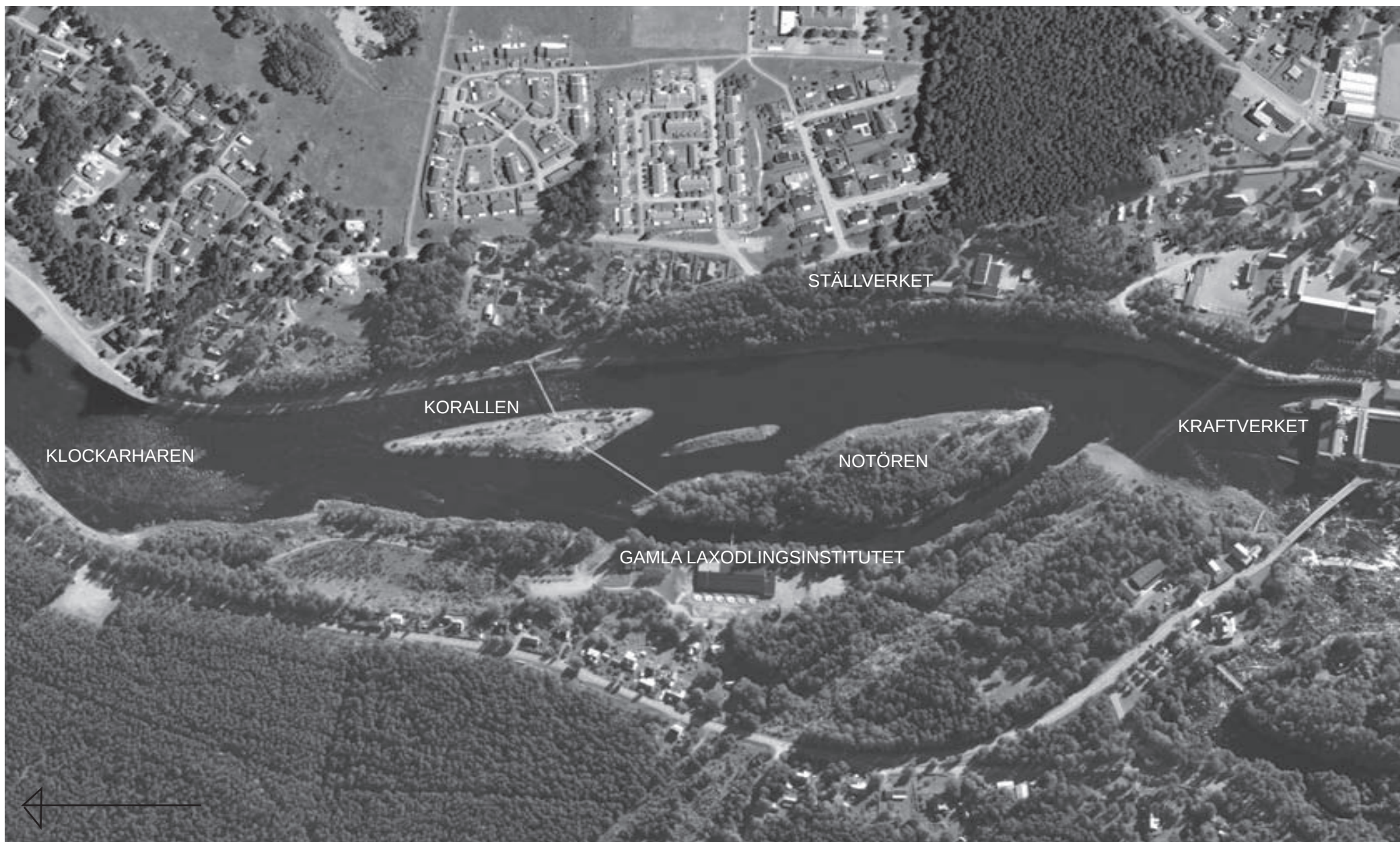

Landskapskaraktärsbeskrivningen är utförd på följande tre landskapskaraktärsområden.

Älven nedströms Carl XIII:s bro -Sportfiskeområdet
Bred vattenfylld älv med två lite större öar.

Fallenområdet
Mestadels torrlagt fallområde med tre varierande karaktärer på topografin, från dramatiskt brant till flackt böljande.
Storfallet med dramatiska förkastningar och stup,
Mellanfallet ett böljande stenlandskap och
Kungsådran en liten fors mellan stora och små stenar.

Stallforsen eller Stallforsfjärden
Uppdämd älv som antar formen av fjärd

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

ÖVERSIKTSBILD ÖVER SPORTFISKEOMRÅDET

Sandiga älvbrinkar

Älven sedd från Carl XIII:s bro

Område 1- Sportfiskeområdet

Sammanställning av fältschema 8-10

Huvudkaraktärer

- Bred vattenfylld älv med två öar.
- Tydliga kontraster som branta sandiga älvbrinkar och flackare stränder med tätbevuxen skog.
- Ingrepp i landskapet av äldre och yngre ursprung. Äldre: vackra stenlagda partier i kanalen. Yngre: en gång- och cykelväg som skär in i den sandiga älvbrinken.

Topografin i området är varierande med flacka stränder och klippor på öarna samt den västra sidan av älven, till branta sandiga och grusdominerade älvbrinkar på den östra sidan, där stora stenar är upplagda längs älven för att förhindra erosion. Avgränsningar är vattnets karaktär från Carl XIII: s bro där älven stilla strömmande rinner fram, till dess mer forsande karaktär vid Klockarharen. Gränser i sidled är den branta älvbrinken på den östra sidan och den branta skogsremsan ovanför gång- och cykelvägen/ Upplandsleden på den västra sidan. Vegetationen i området är mestadels tallskog, med inslag av löv på den västra sidan. Älvens karaktär i detta område är ett långsamt, mäktigt, strömmande vatten. I älven finns två större öar och en lite mindre. Öarna är Notören en tallskogsbevuxen moränkulle och klippor, Korallen samt den mindre Rabben är öar skapade av schaktmassor med planteringar av sälg och andra buskarter.

Bebyggelsen i området är utspridd och de mest dominerande byggnaderna är det gamla Kraftverket i tegelrött från 1915, Carl XIII: s bro och det gamla Gästgiveriet

i falurött från 1800-talet. Längre norrut längs den västra stranden ligger det tidigare Laxforskningsinstitutet i funkisstil med vit putsad fasad. Kommunikationer i området är vägen över Carl XIII: s bro, gång- och cykelstigen längs med älvens båda sidor, en träbro och två hängbroar för fotgängare förbinder öarna och älvstränderna med varandra.

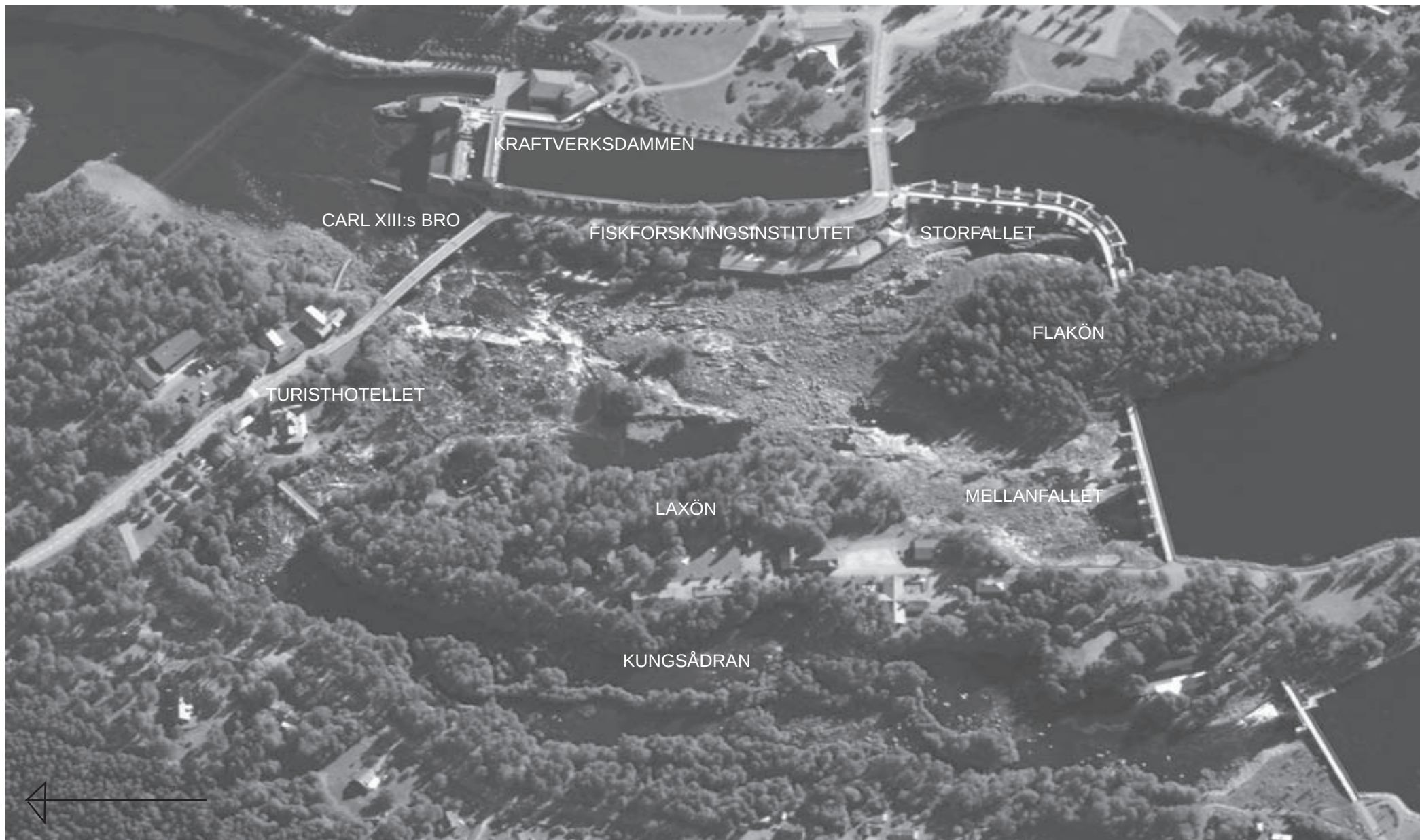
Visuellt domineras platsen av den breda älven som flyter fram, vilket ger ett enhetligt intryck. Stränderna uppvisar däremot ett splittrat, tydligt påverkat landskap där olika karaktärer blandas med varandra, de mer naturlika, äldre gestaltade delarna och de yngre anlagda, alla i olika skick. Den branta östra älvbrinken och de artificiella öarna, Korallen och Rabben, senare anlagda med ett annat uttryck i gestaltningen vad gäller form, utseende och växtmaterial än tidigare gestaltade delar i området. Notören och den västra stranden upplevs som mer enhetlig och naturlig, även om detta område också är starkt påverkat av människan. Sportfiskeområdet är avsett för fiske med spö, och platsen används flitigt av sportfiskare. Tillgängligheten till älven är mycket god med flacka öppna stränder, förutom på den östra sidan. Färgskalan går i sandfärgat och blått. Ljudet i denna del är mestadels ett svagt till lite starkare brus från trafiken och ett stilla skvalpande ljud längs med stränderna.

Del av den anlagda ön Korallen

Erosionskänsliga älvbrinkar

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

ÖVERSIKTSBILD ÖVER FALLENOMRÅDET

Område 2- Fallenområdet

Sammanställning av Fältschema 4-7

Huvudkaraktärer

- Mestadels torrlagt fallområde med varierande karaktär på topografin, från dramatiskt brant till flackt böljande.
- Stenlandskap.
- Central och kulturhistorisk del av Älvkarleby.

Topografin i området är varierande med branta älvbrinkar och flacka stränder. Berg i dagen och stenig till blockrik morän dominerar den torrlagda älvfåran, vilket utgör ett mycket speciellt stenlandskap. Älvrummet är uppdelat av Laxön och Flakön i tre delar: Storfallet, Mellanfallet och Kungsådran, där endast den senare är konstant vattenfylld. Naturliga gränser är de två öarna, fördämningarna samt de tre älvfåornas möte nedströms fallen. Omkringliggande natur utgörs av tall med ett relativt stort inslag av lövträd, huvudsakligen ek, ask, al och hassel. Sly har på många ställen börjat kolonisera den torrlagda älvfåran.

Storfallet har en starkt avgränsad rumskaraktär på grund av topografin, som är dramatisk med branta förkastningar och stup. Berg i dagen är dominerande jordart och det finns spår av erosion i form av urslipade grytor. Växtligheten runt Storfallet är på Flakön mestadels tall och gran, runt Laxforskningsinstitutet lövträd. Bebyggelse i området är Fiskeriverkets Försöksstation i grått och ljusblått, fördämningarna i grå betong och ljusblå stålkonstruktioner, Turisthotellet i 1800-talsarkitektur samt Carl XIII:s bro, som även utgör ett viktigt landmärke nedströms

Storfallet, överbyggd med dammar.

fallen. Gångvägen över fördämningarna är det tydligaste kommunikationstråket i området.

Storfallet upplevs som en mycket stilla plats, till skillnad från dess naturliga tillstånd som ett mäktigt, forsande vattenfall. Ett järnkors är utplacerat på den mittersta klippan, som minne efter en munk som dog här. Rummet är visuellt en dramatisk och kaotisk plats som inger en känsla av osäkerhet. Platsen är mycket otillgänglig. Färgskalan går i en gråsvart ton. Ljudintryck på platsen är främst den onaturliga tystnaden och det stilla trafikbruset i bakgrunden.

Vy över Storfallet ner mot Fiskeriverkets Försöksstation och Turisthotellet

Mellanfallet karaktäriseras av en flack bred älvfåra dominerad av sten och berg i dagen visar sig som rundade klippor. Rummet är öppet, där den torrlagda älvfårans stenlandskap sakta böljar ned mot landmärket Carl XIII: s bro. Avgränsningar för rummet är Flakön, Laxön, fördämningarna och föreningen av de tre älvfåror nedströms fallen. På Flakön växer mestadels tall och gran, på Laxön främst blandskog. I älvfåran har sly börjat växa, till följd av torrläggningen av vattenfallen.

Bebyggelse som dominerar platsen är framförallt Carl XIII: s bro, Kraftverket i mörkrött tegel från 1915, Turisthotellet och fördämningarna. På Laxön kan man skymta en del av den faluröda, före detta militärbebyggelsen från slutet av 1800-talet. Kommunikationer i området är gångvägen/Upplandsleden som går över fördämningarna. Kontakten med älvrummet är god på grund av de lite flackare älvstränderna.

Älvrummet upplevs som ett lugnt kaos, där formen är öppet svepande. Även på denna plats får man en känsla av ett onaturligt stilla lugn, men som man här finner utmanande, intressant och inspirerande istället för hotande och ovänligt. En rödbrun färgskala dominerar i området. Ett konstant lågt brus från dammluckorna i fördämningarna dominerar ljudbilden här.

Stenlandskapet böljar ned mot Carl XIII:s bro Dammluckor vid mellanfallet

Kungsådran sett från dammbrofästet

Stenfyllt älvfåra kantad av lövträd

Kungsådrans topografi är till en början flack för att längre nedströms bli brantare. Det är den enda av älvfåror som alltid är vattenfylld och antar karaktär av liten fors, där den rinner fram mellan stenarna. Avgränsningar i området är i väster den branta älvbrinken som på toppen möter villabebyggelse i 1950-70-tals arkitektur, fördämningarna i söder, Laxön, samt en smal avlång ö mitt i Kungsådran som är avstängd för allmänheten och i norr den ändrade karaktären nedströms fallen där fåror åter möts i ett öppnare stenlandskap. Vegetationen består till stor del av lövträd med inslag av äldre tallbestånd. Mycket sly av hassel finns längs den västra stranden.

Framträdande bebyggelse i området är Stora Hallen byggd i sen 1880-tals arkitektur, samt några Faluröda hus från tidigt 1900-tal. Dessa ligger vid fördämningarna, i södra delen av Kungsådran, och upplevs som en naturlig del av älvrummet. En mindre anlagd parkdel på samma plats, känns lite oplanerad och misskött. Laxodlingens byggnader vid fördämningen är mycket diskreta och nedtonade arkitekturmässigt och stör inte upplevelsen av älvrummet. Längre nedströms kan man skymta Turisthotellet i nationalromantisk arkitektur i rött och brunt, med ärggrönt plåttak.

Kommunikationer i området är främst gång- och cykelvägen på den västra stranden, som även är en del av Upplandsleden. Älven känns hela tiden närvarande, om än i olika grad beroende av topografin eller vegetationen mellan gång- och cykelvägen och vattnet.

Älven upplevs i detta avsnitt som ett rofyllt stilla porlande med tidvis brusande vatten, kantad på den västra sidan av ett parkliknande stråk. Här ligger en vacker och fridfull gångväg som ger möjlighet för en promenad och en stunds avskildhet. Färgerna är lite beige-grå. Ljud på platsen är forsens porlande samt ett lågt trafikbrus.

De tre fårornas möte nedströms fallen.

Älvrummet nedströms fallen

Topografin i området är mycket varierad med fallens delkaraktärer sammanförda till ett böljande, bitvis brant stenlandskap. Älvfåran är mestadels torrlaggd med undantag för den lilla strömmande forsen från Kungsådran. De tre fårorna blir en, som längre nedströms återigen blir en vattenfylld älv. Vegetation i området är blandskog och vid Turisthotellet har växtmaterialet en tydligare anlagd karaktär. Älvrummet växer sakta igen med sly, framför Turisthotellet är dock viss röjning genomförd.

Byggnader som dominerar är Carl XIII: s bro i falurött med guldemblem, Kraftverket i tegelrött och Fiskeriverkets forskningsstation i ljusblått och grått. Fiskeriverkets forskningsstation upplevs som mycket otillgänglig, där den ligger högt uppe på branten med stödmurar i mörkare grå sten och betong. Inte lika dominerande, men ändå iögonfallande är Turisthotellet och den gamla Officersmässen i tidig 1900-tals arkitektur. Tydliga kommunikationsstråk i detta område är bilvägar, och Carl XIII: s bro.

Intrycket av det exponerade oregelbundna och bitvis kaotiska landskapet är starkt och dominant, trots detta upplever man en tydlig rumslighet. Älvrummet är otillgängligt för besökande, då det skulle medföra fara om dammluckorna skulle öppnas plötsligt. Man får istället se sig som en betraktare av rummet. Färgskalan

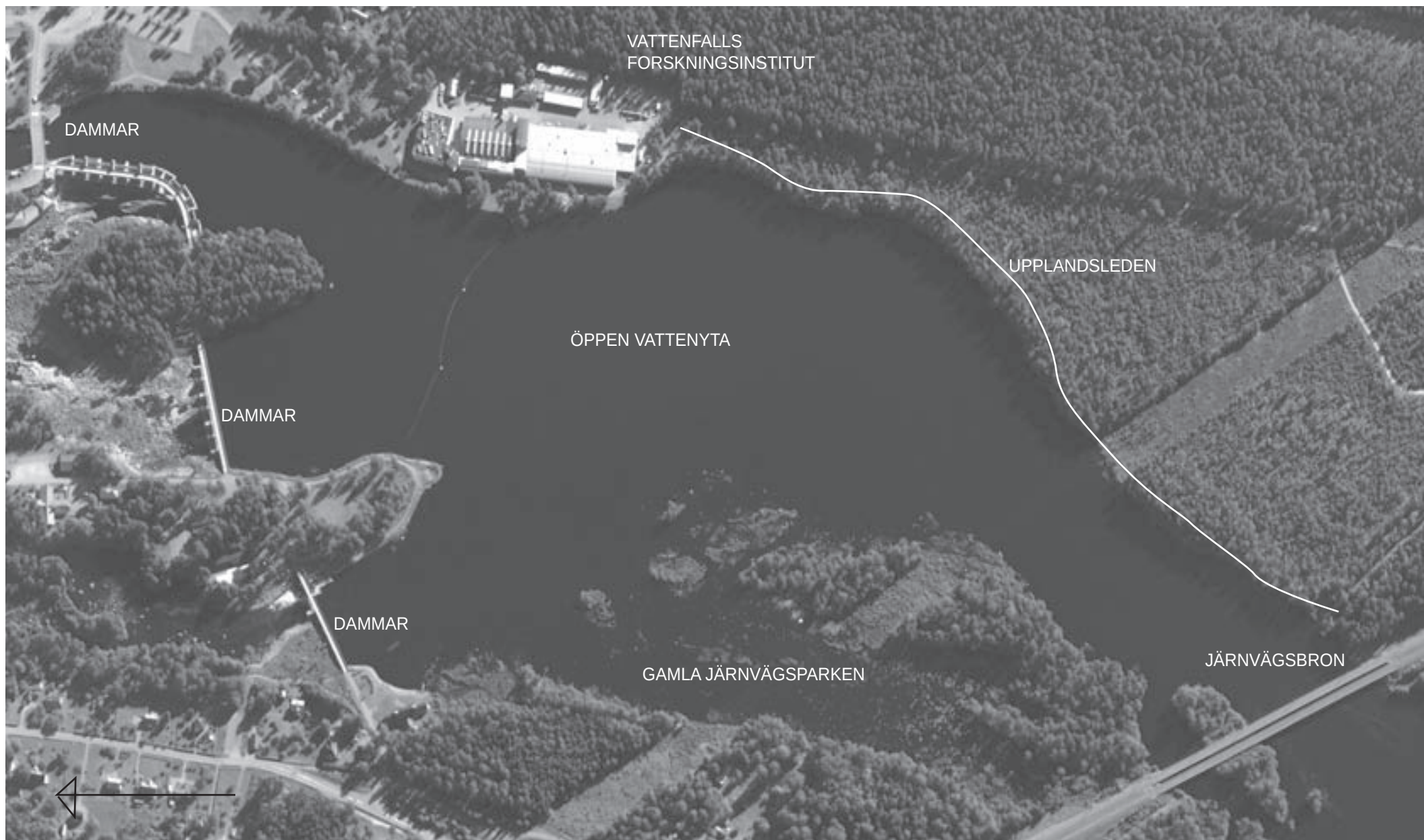
verkar relativt dämpad i rummet som helhet, men när man går ner i skala och tittar närmare framträder en desto större variation i färg. Bitvis liknar det lilla landskapet, nära den lilla forsen från Kungsådran, en fjällbäck som rinner fram mellan klippor och stenar med färgrika lavar och mossor. Ljud som dominerar är trafiken som går över Carl XIII: s bro, samt ett stilla porlande ljud från Kungsådran.

En liten bäck där vattenfåarna möts.

Turisthotellet och den anrika verandan i Älvparken med två jättesträd i, en ek och en lind.

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

ÖVERSIKTSBILD ÖVER STALLFORSFJÄRDEN

Utblick över Stallforsfjärden, där man kan skimra järnvägsbron och Stora hallen.

Område 3- Stallforsfjärden

Sammanställning av Fältschema 1-3

Huvudkaraktärer

- Uppdämd älv som antar formen av fjärd .
- Älvrummet är inramat av skog samt avgränsade av två större landmärken, fördämningarna och järnvägsbron.
- Den stora blanka vattenytan gör platsen fridfull och rogivande.

Flackt låglänt älvlandskap, dominerande jordarter är morän av olika fraktioner. Älven är i denna del uppdämd, vilket ger intryck av en liten fjärd. Det översvämmade landskapet bildar bitvis små fragmenterade öar. Älven skapar ett tydligt rum inramat av skog och de dominerande landmärken och barriärer som fördämningarna och järnvägsbron utgör. Växtligheten runt Stallforsfjärden är övervägande tallskog med varierande inslag av lövträd. Lövträd i området är al, ek, lind, ask, björk och hassel.

Bebyggelsen runt fjärden är fåtalig och utspridd i norra delen av området. De byggnader som dominerar är fördämningarna och Kraftverket, med tillhörande dammbassäng, i grå- och blåmålad betong. Vidare utmärker sig Stora Hallen, tidigare serveringshall, i röd och ljusgrön nationalromantisk träarkitektur från 1900-talet och Vattenfalls forskningsinstitut i gult tegel. Kommunikationsstråk i området är järnvägen, gång- och bilvägen över fördämningarna och Upplandsleden.

Upplevelsen av rummet är dominerat av det öppna landskapet som fjärden utgör. En balanserad känsla av harmoni och lugn infinner sig när man blickar ut över den öppna vattenytan. Rummet är visuellt enhetligt, med undantag för de tydliga avbrott som järnvägsbron och fördämningarna utgör. Kontakten med älven är relativt god på den norra och östra sidan, medan det på den södra och västra delen är sämre. Området framstår trots inventeringens tidpunkt, mitten av april,

som färgrik, där vattnets spegling av den omkringliggande naturen förstärker färgskalan, som går i toner av blått, grått och rött. Ljudintryck på platsen är främst ett stilla vågskvalp, samt ett konstant lågt trafikbrus från E4 i bakgrunden. När tåget passerar bryts den stilla ljudatmosfären tillfälligt av ett plötsligt starkt tågbrus.

Vattenfalls forskningsinstitut

Stora hallen

Damarna

Järnvägsbro

RIKTLINJER FÖR ÄLVNUMMET I ÄLVKARLEBY

INLEDNING TILL RIKTLINJER FÖR ÄLVNUMMET I ÄLVKARLEBY

Jag har fokuserat på riktlinjer som berör mitt gestaltungsforlag. De allmänna riktlinjerna ger anvisningar om växtmaterial, kommunikationer och vattenkontakt i området som helhet. De fördjupade riktlinjerna är utarbetade för de tre olika landskapskaraktärsområden, som jag delat upp det centrala Älvkarleby i.

Akvarell av fallenområdet, av Lena Steffner

Tidigare beskrivningar av platsen.

'Väntande på smörgåsbordet sitter jag på verandan till det så utomordentligt härligt belägna, för öfrigt i alla afseenden förträffliga Älfkarleby Turisthotell. Här rusar den dånande Dalälven fram från tre håll. Midt emot mig kokar det berömda, 16 meter höga Storfallet, till höger det knappast mindre majestätiska Mellanfallet, och alldeles intill där jag sitter forsat den Laxön täckt inramande Kungsådran fram, alla tre inför mina ögon förenande sig till en ursinnigt sjudande strömfåra, som med väldigt dån störtar genom Karl XIII:s bro...' (några reseintryck upptecknade för Idun af Jonas Brag.)

'Efter en lång väntan kom han ändtåligen lugn och majestätisk fram öfver fallet och upplyste, ostörd av alla moln, med sitt hvita sken den omkringliggande nejden. Den brusande forsenblef en glittrande silfverflod och skummet och stänket liknade gnistrande pärlor och juveler. Det var ett trolskt ögonblick, som aldrig kan förgätas, och vi skattande oss särdeles lyckliga att hafva fått bevittna detta ej så alldeles vanliga skådespel. (En dag vid älfkarleby)

Allmänna riktlinjer för området som helhet

Förhållningssätt

I den framtida utvecklingen av Älvkarleby bör man ta stor hänsyn till landskapet längs med Dalälven. Landskapskaraktärer i älvmrådet kan lätt påverkas av små förändringar eller tillägg. Man kan antingen välja att skapa en helt ny karaktär eller att förstärka de befintliga. För de riktlinjer jag utformat har utgångspunkten varit att förstärka de befintliga landskapskaraktärerna på platsen, de kulturhistoriska avtrycken samt kontakten med älven. Det är viktigt att älvens verksamhetsområden får fortsätta att utvecklas, men med stor eftertanke på hur landskapet upplevs som helhet. Vid förändringar eller annan påverkan på landskapet kan man med ta del av landskapskaraktärsbeskrivningarna som lyfter fram viktiga karaktärer i landskapet. Jag har i första hand utarbetat riktlinjer som berör mitt gestaltningsförslag.

Uppdämningen

Mellanfallet

Älven nedströms CarlXIII:S bro

Landskapets karaktärer

Den kraftfulla älven samt landskapet med det geografiska läget på gränsen till Norrland, ger goda förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv. Topografin i området varierar från flacka till branta älvstränder. Vegetationen består mestadels av barrskog men längs med älvstränderna finns ett större inslag av lövträd. Karaktären på vegetationen varierar från en ordnad till lite vildare karaktär, beroende av var man befinner sig. Älvlandskapet är sedan tidigare påverkat av kraftverksutbyggnaderna, som dämmer upp älven och orsakar torrlagda vattenfall.

Älven är utgångspunkt för de flesta verksamheter och aktiviteter i området och kommer troligen att fortsätta att vara det. Det är basen för laxfisket, kraftutvinningen, friluftslivet och den kulturhistoriska utvecklingen i området. Älvkarleby har många kulturhistoriska avtryck i landskapet speciellt från 1800-talet, varav många är byggnader av riksintresse. För att man som i tidigare beskrivningar ska fortsätta att få ett storslaget intryck av älven och kunna nyttja denna, är det viktigt att man försöker främja kontakten med vattnet på de ställen det är möjligt.

Gamla Apoteket

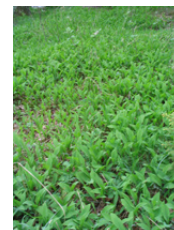
Fiskerestaurang

Ställverket

Riktlinjer för växtmaterialet

Växter man i första hand bör jobba med är inhemska arter som hassel, lind, ek, ask, tall och björk. Detta växtmaterial ger Älvkarleby dess karaktäristiska uttryck av lite vild, men ändå av människan påverkad natur. Den specifika platsens karaktär kan lyftas fram och förstärkas med ett bra växtmaterial. Skötselplaner samt utarbetade förslag finns för de centrala delarna av Älvkarleby, dessa bör följas upp för att skapa en bra grönstruktur och förhindra igenvuxna områden, samt erosion.

Liljekonvaljer

Kabbeleka

Lummerväxter

Vattenspegel

Fördjupade riktlinjer för de tre landskapskaraktärsområdena

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

Riktlinjer för kommunikationer

Gång- och cykelvägar ska dras med tanke på hur övriga vägar är dragna i landskapet, så att inte mönster som finns idag bryts sönder. Många av vägarna i Nedre Dalälvsområdet har en mycket lång historia och de följer landskapets former väl (Nedre Dalälven, 2000). De större vägarna går längs med älven och de mindre ligger på tvärs av älvens riktning. Man ska lätt kunna röra sig längs med stränderna på båda sidor om älven, där detta är möjligt med tanke på topografi

Sportfiskeområdet

God kontakt med vattnet

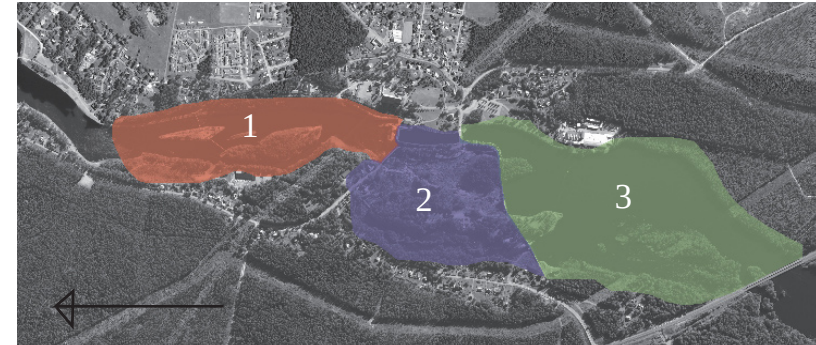

Trevliga promenadvägar

och växtlighet. Sammanhängande promenadstråk längs med älven ska skapa god tillgänglighet för alla. Gång- och cykelvägar bör utformas så att de upplevs som trygga och säkra färdsträckor, med god sikt och belysning. Det ska finnas sittplatser utplacerade med jämna mellanrum längs med de gång- och cykelvägar där människor rör sig kontinuerligt.

Riktlinjer för kontakten med vattnet

Kontakten med vattnet kan förstärkas antingen med en badplats, genom bättre tillgänglighet till platser nära älven samt goda utblickar.

Landskapskaraktärsområden, © Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

Sportfisket-1

Området är påverkat både av senare och tidigare datum. De senare tilläggen är väldigt markanta och skiljer sig väsentligt från tidigare påverkan. I framtida utformning av området bör man harmonisera bättre med befintliga karaktärer. En viss typ av vildmarkskaraktär i området längst norrut skulle kunna förstärkas och tydliggöras t.ex. med riklig plantering av lokalt naturligt förekommande växtmaterial.

Med tanke på de erosionsproblem som finns i området är det viktigt att man arbetar med landskapet som en helhet vid eventuella förändringar eller tillägg.

Vattnets karaktär som bred flytande älv ska bevaras och fler tillägg i form av t.ex. öar bör inte tillkomma. Vattenkontakten i området är god, men kan få en bättre tillgänglighet t.ex. genom bryggor och bättre gångvägar samt platser ner mot vattnet. Belysningen ska vara god längs med gång- och cykelstråken så att det skapas trygga och säkra miljöer. Valet av armatur bör väljas enhetligt för hela området.

Ny cykelväg i erosionskänsligt område.

Äldre gestaltning

Kungsådran

Mellanfallet

Storfallet

Fallenområdet-2

Detta är ett känsligt kulturhistoriskt område, som man bör ha goda kunskaper om vid eventuella framtida förändringar. Området ingår i den unika kulturmiljö som finns runt älven och som tydligare kunde knytas ihop till en helhet.

För att förstärka vattenkontakten kan man t.ex. i Kungsådran arbeta med bryggor, medan man i de torrlagda delarna endast kan förstärka vattenkontakten under ordnade kontrollerade former, som under "Fallens dag", på grund av säkerhetsrisken. Röjning av sly i de torrlagda delarna av vattenfåran är viktig för att bevara den speciella karaktär som det öppna stenlandskapet utgör.

Tillägg eller förändringar av växtmaterialet i denna miljö bör diskuteras med kunniga personer inom området, så att viktiga upplevelsevärden bevaras. En del sly kan röjas längs promenadstråket på den östra sidan, så att den brusande forsen framhävs. Det finns utarbetade skötselplaner för området som bör följas för att få ett attraktivt och funktionellt promenadstråk längs med älven.

Exempel på dåligt placerade bänkar i Älvkarleby

Gång- och cykelvägar ska hålla en bra standard med god belysning som ska vara enhetlig för området. Många människor promenerar i detta område, därför bör bänkar finnas med ca 50- 75 meters mellanrum på väl valda platser. Bänkarna bör ha en placering så att man känner sig säker och trygg samt vara av samma typ i hela området, återigen för skapa en enhetlig karaktär som knyter ihop områdets olika delar.

Stallforsfjärden-3

Inga större förändringar eller tillägg bör ske här, då det till stor del är påverkat av fördämningarna och järnvägsbroarna. Mer exploatering i området skulle kunna bidra till att viktiga landskapsvärden, som närheten till naturen och de fria strövmrådena, riskerar att försvinna.

Växtmaterialet bör i första hand vara lokalt t.ex. al, björk, lind, ek, hassel, gran och tall. Landskapsrummet med älvens karaktär av fjärd inramad av skog, ska lyftas fram.

Tillgängligheten till området bör förbättras, det är viktigt att man fritt ska kunna röra sig längs med stränderna. Kontakten med vattnet kan förstärkas och utnyttjas på ett bättre sätt än idag. I samband med den nya järnvägsstationen skulle den gamla järnvägsparken kunna få en renässans, som ett närbeläget rekreationsområde med god vattenkontakt. Belysning och bänkar längs med gång- och cykelvägar ska liksom i övriga områden vara god och enhetlig för området.

Stallforsfjärden

**GESTALTNINGSFÖRSLAG I STALLFORSPARKEN
GÅNG- OCH CYKELVÄG LÄNGS MED
VÄSTRA ÄLVSTRANDEN**

INLEDNING TILL GESTALTNINGSFÖRSLAGET

Gestaltningförslaget är en mindre förändring i landskapet som delvis tar utgångspunkt i landskapkaraktärsbeskrivningarna samt riktlinjerna men kan uppfattas som en fristående del av examensarbetet.

Jag har arbetat fram ett gestaltningförslag på en gång- och cykelväg som kommer att öka tillgängligheten till järnvägsstationen och kontakten med älven. Gestaltningförslaget innebär en början till att återskapa ett idag otillgängligt område till ett närliggande attraktivt rekreationsområde. Förslaget ska inte ses som den definitiva projekteringen, utan istället en begynnelse till att utveckla området.

Gestaltningsförslag – Gång och cykelväg längs med västra älvstranden

Bakgrund

Älvkarleby får i oktober 2007 en järnvägsstation, som kommer att förbättra kommunikationerna till och från orten. En gång- och cykelväg från järnvägsstationen behövs, då det idag endast finns en bilväg. Från infarten till Stora hallen och vidare ca 50 meter finns det en kort cykelväg som mynnar ut i Älvkarleövägen. Detta är en av de större vägarna i Älvkarleby och trafikeras förutom av persontrafik även av större lastbilar till och från industrierna i t.ex. Karlholm. Detta är en farlig sträcka att färdas på, speciellt för barn. Förslag finns på att göra en gång- och cykelväg längs med den västra sidan av Älvkarleövägen, som på grund av platsbrist kommer att bli mycket smal och samtidigt ligga tätt intill den större vägen. Detta innebär att man fortfarande är tvungen att korsa Älvkarleövägen. Det behövs en säker och trygg färdväg för gående och cyklister att färdas på till och från den nya järnvägsstationen.

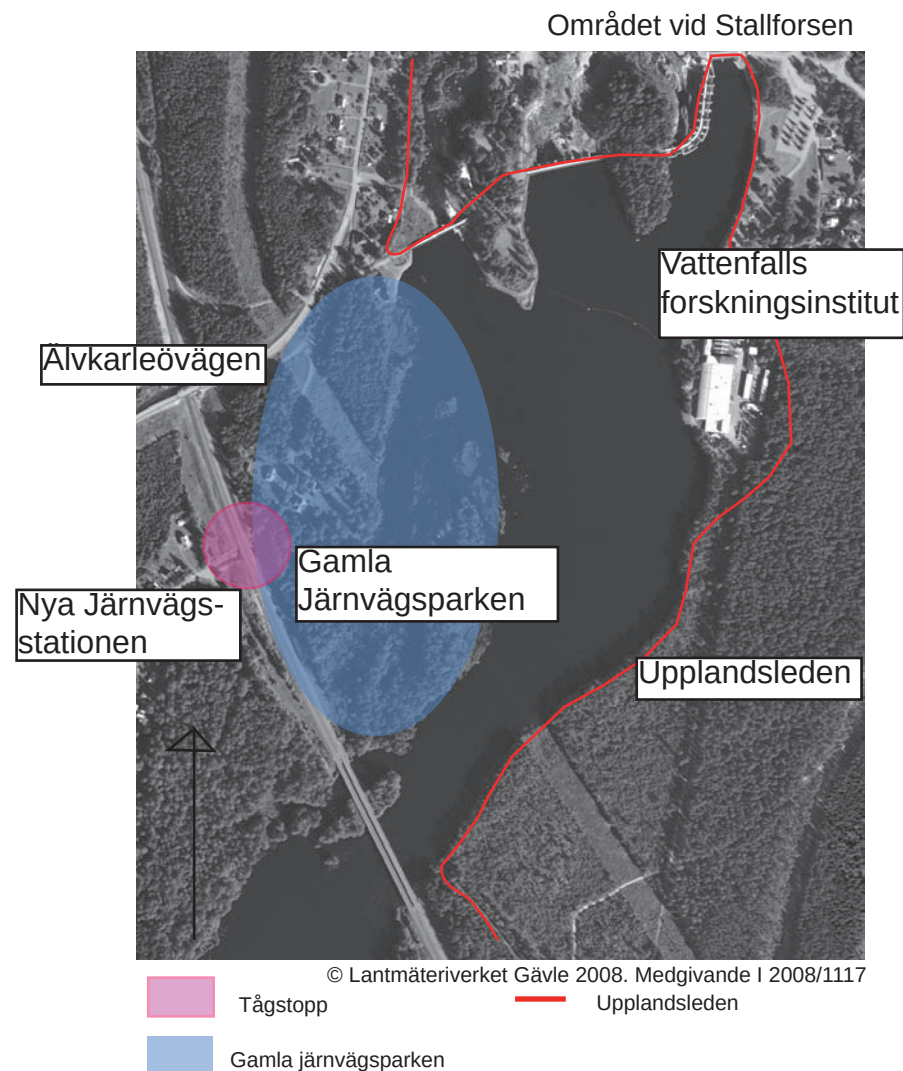
Förslaget är en smal cykelväg framför villatomterna.

Cykelväg mellan vägen till tågstationen och Älvkarleövägen

Cykelvägen mynnar här ut i Älvkarleövägen.

Förhållningssätt till gestaltningen av gång- och cykelvägen

Gestaltungsfrågan tar delvis utgångspunkt i landskapskaraktärsbeskrivningarna och riktlinjerna, men ska uppfattas som en fristående del av examensarbetet. Det jag vill uppnå med förslaget är att tydliggöra landskapets karaktär, påminna om områdets historia samt förstärka kontakten med älven. Förebilder som inspirerat mig är gamla beskrivningar av platsen, Furuviks folkpark anlagd samtidigt med Älvkareö järnvägspark samt Norr Mälarstrand i Stockholm, ett parkstråk med nära vattenkontakt.

Gång- och cykelvägens funktion

Gång- och cykelvägen ska gå från Stora hallen, där Upplandsleden viker av, och vidare längs med vattnet på den västra stranden fram till den nya järnvägsstationen. Detta skulle kunna bli en naturlig förlängning av eller alternativ sträcka för Upplandsleden, som idag går över fördämningarna och bakom Vattenfalls forskningsstation vidare längs med älvens östra strand. Den föreslagna gång- och cykelvägen blir mycket säker och skyddad, dessutom tillför den ett trevligt promenadstråk i vacker natur med god vattenkontakt. Det ger en helt annan upplevelse att färdas i denna karaktärsfulla historiska miljö, jämfört med vad en cykelväg längs med Älvkarleövägen kan erbjuda.

Vidare föreslås att den nya gång- och cykelvägen länkas samman med den östra stranden via en gång- och cykelbro i förlängning av järnvägsbron. På den östra sidan om älven kan man återigen ansluta till Upplandsleden, alternativt promenera längs med älven på den "gamla" Upplandsleden tillbaka till Älvkarleby. En sammanhängande promenadslinga blir en positiv följd av den nya gång- och cykelvägen och bron, som kan användas av både boende och besökande. Detta tillägg kommer även att underlätta tillgängligheten till järnvägsstationen, för ett eventuellt nytt bostadsområde som enligt planer kommer att ligga en bit upp i skogen, nära järnvägen på den östra stranden.

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

	Järnvägsstopp		Föreslagen gång och cykelväg
	Eventuellt nytt bostadsområde		Upplandsleden

Historia

Stränderna har varit kulturpåverkade sedan flera hundra år tillbaka i tiden. Dessa har varit naturliga, tidvis översilade ängsmarker som troligtvis använts som betesmarker (Nedre Dalälven, 2000). Här gynnades framförallt eken, som hade gott om plats att breda ut sig. Idag har ofta andra trädslag konkurrerat ut ekarna, som antingen försvunnit helt eller sakta kvävs.

Området är en del av den 20 ha stora Älvkarleö järnvägspark anlagd 1900 av Uppsala-Gävle järnvägsaktiebolag. Denna park lades 1938 till stora delar under vatten i och med kraftverksutbyggnaden av älven. Älvkarleö järnvägspark var en av Sveriges första folkparker, en naturlig park med ett slingrande gångsystem, kanaler med vattenväxter, badhus, lek- och idrottsplatser, krocketplaner, gymnastikredskap, soffor och gungor. I anslutning till Älvkarleby järnvägspark uppfördes en serveringshall, Stora Hallen, där mat och dryck serverades. Det

Karta över Älvkarleby från 1912, © Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117

— Dagens vattenlinje

På kartan från 1912, kan man se den gamla järnvägsparken med slingrande gångsystem, kanaler, krocketplaner och olika typer av parkbyggnader. Den blå linjen illustrerar dagens vattenlinje och man kan se att ungefär halva järnvägsparken är lagd under vatten.

var Oscar Jakobsson, trafikchef i Uppsala-Margrethills järnvägsaktiebolag som kommit på idén med folkparkerna under sin studieresa till Amerika. År 1900 lät bolaget inviga folkparkerna i Älvkarleö och Furuvi (Idun, 1900). Det var fritt inträde till parken och Älvkarleö folkpark blev snabbt mycket populär. Järnvägsaktiebolaget slog flera flugor i en smäll: biljettförsäljningen ökade kraftigt när man skapade dessa utflyktsmål i bekväm anslutning till järnvägen, samtidigt som man i tidens anda propagerade för friluftslivets välsignelser (Furuvi).

Den gamla kiosken i Älvkarleö järnvägspark, numera privatägd sommarstuga.
Foto: Lena Steffner

Stora Hallen, serveringshall i den gamla Älvkarleby Järnvägspark.

Turismutvecklingen

Under senare delen av 1800-talet började man intressera sig alltmer för naturen och dess hälsobringande effekt, som ett svar på industrialismens och städernas skadliga inverkan på människorna. Man sökte sig tillbaka till naturen och ville uppleva det storslagna och otämjda, man var äventyrslysten. Detta i kombination med nationalromantikens uppblomstring, medförde att man försökte hitta och uppleva det unika som man hade inom landet. Turistföreningen bildades 1884 med inriktning på fjällvärlden och sydsvenska kuster. Turismen stod inte bara för resande och sevärdheter, det fanns också en viktig aspekt i föreningen av olika samhällsklasser i gemensamma aktiviteter och utflyktsmål (Cecilia Lundberg, 2006). Detta framgår tydligt av "En skrivelse av Hugo Samzelius om Furuvi folkpark" (STF,s.261): "I den vackra parken rör sig ett brokigt vimmel af arbetarfamiljer och borgare, stads- och landsbor, i gemytlig blandning" och "Glädjerikt är för skolbarnen att ha tillträde till denna vackra park och lyckligt är det också för arbetsslafvarna att utan avsevärd kostnad förfoga sig till och få njuta af denna kärnsvenska, sunda och vackra parkanläggning."

De storslagna vattenfallen i Älvkarleby och dess omgivningar var helt rätt i tiden,

här hittade man det otämjda vilda både i vattnets kraft men även naturmässigt då Älvkarleby's speciella natur påminner mycket om den storslagna norrländska, där den ligger invid Limes Norrlandicus. Engelsmännen intresserade sig för Älvkarleby för det goda fiskets skull och detta bidrog till att platsen blev ett av Sveriges första sportfiskeområden.

Invigning av Älvkarleöparken, Foto ur tidningen Idun

Samtida dokumentation av folkparkerna i Älvkarleby och Furuvi

EN FOLKPARK

Älvkarleö Folkpark heter den synnerligen vackra anläggning, som af Uppsala-Margeretehills järnvägsaktiebolag anlagts vid Älvkarleö och från vars anslående invigningsfest vi i dagensnumret meddela en särskilt för Iduns räkning framtagen bild. Det är en sant patriotisk idé, som genom denna anläggning tagit form, ty denna Sveriges första folkpark, hvilken afser skänka friluftslivets vedervickelse åt den kringboende befolkningen, skall utan tvivel mana till efterföljd, så att liknande folkparker småningom komma att uppstå på skilda orter i vårt vackra fädernesland, till välsignelse för den nu lefvande men kanske dock mest för kommande generationer. Till invigningen hade järnvägsstyrelsen haft den goda idén att som gäster inbjuda skolbarnen från kringliggande trakter, och tacksammare gäster kunde de näppeligen få.

Under sina lärares och lärarinnors ledning marscherade de unga skarorna festdagen ned till respektive stationer, hvarest de stego på tåget.

Vid framkomsten, där de företräddes af Gefle frivilliga skytteföreningsmusikkår, tågade de genom en vackert smyckad äreport in i parken. Uppe vid portens krön läses i stora bokstäfver: "Till glädje – hälsa".

Framför den i parken uppförda paviljongen sammandrogs åter det långa tåget. En ny äreport var rest framför trappan och på denna stod hälsande ordföranden i bolagets styrelse, grefve Cronstedtm.fl.

Det var i sanning en liffull och storslagen tafla att se hela denna barnaskara på öfver 2,000 stycken med glada lyckliga ansikten. Fanorna och vimplarna fladdrade och musiken spelade.

Sedab människorna ordnat sig och blifvit stilla, framträdde grefve Cronstedt och invigde den storslagna folkparken med följande ord: "Härnärvarande vänner! Sedan Söderfors bruks aktiebolag välvilligt upplåtit detta härliga jordområde af cirka 36 tunnland, så har Upsala-Gefle järnvägs styrelse här anordnat en för allmänheten fritt tillgänglig park, hvilken vi idag äro samlade att på detta sätt inviga. Järnvägsstyrelsen har med denna park afsett att här skall vara rum för alla, ej endast för en särskild klass eller något särskildt parti, utan här skola rymmas stora och små, unga och gamla, familjer och enskilda, alla skola vara välkomna till hvila, familjerna utvandrande i endräkt med korgvagnen och matsäcksknytet icke att förglömma.

Må Guds välsignelse hvila öfver företaget, så att det ikke må blifva en hård för synd och lättsinne eller partisplit och samhällsupplösande stridigheter, utan varda en vedervickelseort efter arbetet, där man samlar friska krafter och ren luft i lungor och sinne för nya värf och nytt arbete. Varde så till sitt ändamål invigd –Järnvägsparken vid Älvkarleö." (Idun, 1900)

Älvkarleö och Furuvi Uppsala-Gäfla järnvägs folkparker af Hugo Samzelius "Här, där Söderfors bruk numera Kopparbergs bergslag tillhöriga skogsmarker utbreda sig i ett vid stränderna vildt söndersprängt älfandskap med intressant växtlighet af örter, ädla löfträd och mossiga barrskogar, disponerar Uppsala-Gäfla järnvägsbolag en större areal, som anordnats till folkpark och finnes tillgängligt utan alla avgifter. Området är en naturpark, en vårdad vildpark, om uttrycket kan godkännas. Med största aktsamhet har man behandlat det förefintliga naturmaterialet, hvars egenart man varit rädd att störa eller rubba, och den nödvändiga anläggningen af vägar eller gångbroar öfver säfsirande småsund vittnar högt om på en gång smak och kärleksfull omvårdnad. Här i den af nejdens så synnerligen omtyckta Älvkarleby järnvägspark rör sig särskildt om söndagarna och under helgerna en mängd lustvandrande människor, som finna glädje i att beskåda den egendomligt yppiga naturen med hult och dungar, skogar och ängar, sund och vikar.

Sedan man genomvandrat den vackra, storskogiga järnvägsparken med allt hvad därtill hör, njutit af de doftande, örtrika af vattenflöden genomsilade löfhulten, beundrat de leende strandmotiven samt förfriskat sig i de stora serveringshallarna..." (STF,1910)

Lekhallen vid Furuviik i början av 1900-talet, foto C. Larson

Furuviks folkpark och havsbad

Furuviik är grundat år 1900, samtidigt som Älvkarleö järnvägspark, som en nöjes och rekreationspark. Furuviik är beläget 11 km söder om Gävle.

Skaparen Magnus Fick, utgick främst från barnen och familjernas bästa, arbetarnas hälsa var huvudmålet. Det skulle vara lätt och billigt att komma bort från stadens skadliga miljö och ut i den hälsobringande naturen. 1908 beräknades antalet besökande till 78 132, undantaget de som cyklade, gick eller seglade. Det var gratis entré till parken, till biologiska museet samt badhusen fodrades uppvisandet av tågbiljett eller annan betalning. Parken var en naturpark med små promenadstigar och olika aktiviteter som häst och vagn, gungor, gungbräden och krocketbanor. Picnic på Furuskär eller dans i parken lockade, liksom de många exotiska djuren som elefanter, krokodiler, giraffer och lekfulla apor. I parken fanns det även ett akvarium i det fria och en lekhall till dans för både vuxna och barn (Furuviik).

Furuviik idag

Innanför entréen finns praxtrabatter med 16 000 årligen utplanterade sommarblommor. Den första delen man vandrar igenom kallas 'Det var en gång...'. Här finns små röda timmerstugor från den tiden då parken invigdes och som idag används som café och hantverksutställning.

I området ligger även parkens lilla scen där det bjuds på familjunderhållning på söndagar under högsäsong. En annan populär och vida känd tradition är parkens årliga midsommarfirande med ringlekar runt den Åländska midsommarstången (Furuviik).

Entren till Furuviik

Färgrika paradrabatter

Gammal stuga som används som kaffestuga

Åländsk midsommarstång

Utblick över Mälaren. Foto Lena Steffner

Promenadstråk. Foto Lena Steffner

Fina platser. Foto Lena Steffner

Norr Mälärstrand

Norr Mälärstrand är ett ca 800 meter långsmalt parkstråk längs med den hårt trafikerade Strandgatan i Stockholm, stråket börjar vid Stadshuset och mynnar sedan ut i Rålambshovsparken. Parken anlades på 1940-talet och är sammanlänkat med andra grönområden på Kungsholmen, som tillsammans utgör ett fyra kilometer långt parkstråk. Norr Mälärstrand är inrättat med viloplatser och bryggor som går ut i vattnet och därmed förstärker vattenkontakten. Växtmaterialet associerar till vatten t.ex. al, pil, poppel och björk, samt inhemska vattenväxter i strandkanten. Promenadvägen har dragits med tanke på möjligheten att ständigt få nya utblickar över Mälaren och huvudstaden (Asker Bertil, 1986). Norr Mälärstrand är en av Stockholms mest kända och omtyckta parksträckor med en stor grönska och bra möjlighet att komma nära vattnet.

Närkontakt med vattnet Foto Lena Steffner

Vy över mälaren. Foto Lena Steffner

Parken mellan vattnet och trafiken
Foto Lena Steffner

Små romantiska broar. Foto Lena Steffner

Karaktärer i området

Detta är en översiktlig beskrivning av de olika karaktärer som finns i området där gång- och cykelvägen ska gå. Längs denna sträcka finns ett antal karaktärsfulla platser med god vattenkontakt som har möjlighet att utvecklas. Två av dessa platser har jag valt att gestalta; badplatsen Björken och ön Kanaludden.

Ett vackert naturområde blir tillgängligt i och med den nya gång- och cykelvägen, lövskog av olika karaktär, gläntor med vita pelare av björk, en lund med ett hav av liljekonvaljer på försommaren och en gles granskog med lummerväxter. Den föreslagna sträckan kommer även att gå i en historisk del av Älvkarleby som idag är nästintill bortglömd, den gamla järnvägsparken. Idag ligger parken till stora delar under vatten på grund av fördämningarna vid kraftverket.

Gång- och cykel vägens kontakt med älven är ett värdefullt inslag i upplevelsen och ska förstärkas med gallring av sly och annan vegetation i strandkanten.

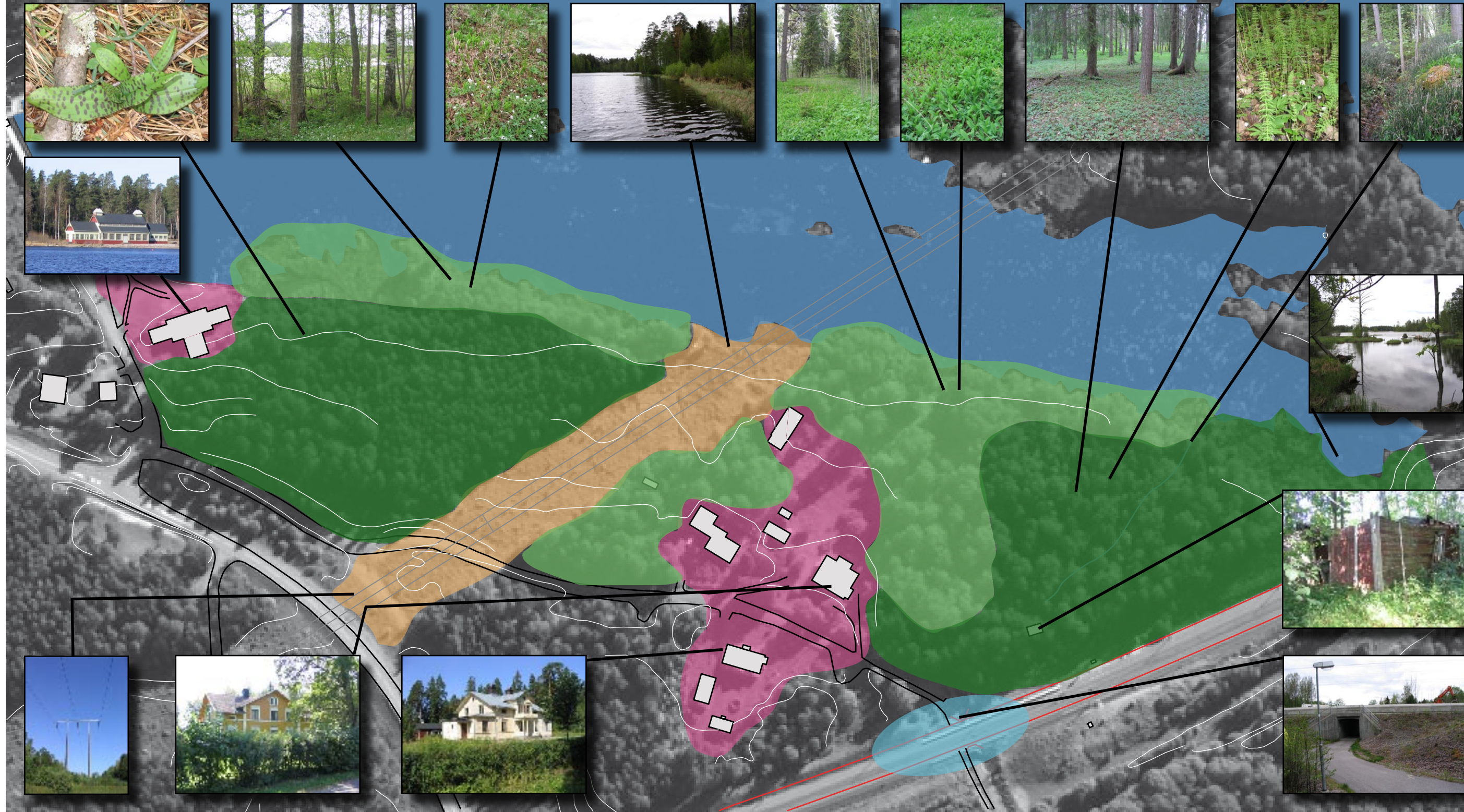
Strandkanten som gång- och cykelvägen föreslås gå längs med.

Inventering av området

Älvrummet jag valt att lägga gång- och cykelvägen i är en ca 10-15 meter bred remsa av mestadels lövskog av olika karaktär. Marken är flack och bitvis mycket våt, nästintill kärlik. Det finns naturliga avgränsningar, vattnet på den ena sidan och den skiftande skogskaraktären, barrskog, på den andra. Det förekommer lövträd av olika slag och ålder t.ex. lind, al, ek och asp. Äldre tall- och granbestånd finns även lite längre söderut. Döda träd längs med sträckan utgör viktiga boplatser för vissa intressanta fågelarter. I markskiktet finns bl.a. vitsippa, blåsippa, skogsstjärna, liljekonvaljer, olika arter av starr och orkidéer. Den rika florán är starkt knuten till de kalkhaltiga markerna samt till stränder med lövträdsbiotoper som finns i området (Nedre Dalälven, 2000). Strandlinjen är kurvig och på vissa delar bildas mindre, skyddade vikar medan det på andra ställen sticker ut små uddar i älven.

Karaktärer från söder till norr.

1. Vid Stora hallen är vegetationen relativt öppen och gles, mest bestående av stora tallar. Söderut längs med vattnet övergår det till ett brett bälte av lövskog, först lite glesare och senare tätare med ett större inslag av sly. Ett tydligt mellanrum skiljer lövskogen och barrskogen från varandra, en "korridor" mellan två skogskaraktärer.
2. En bred kraftledningsgata skär av det föreslagna gång- och cykelstråket halvvägs. Den bildar ett brett öppet bälte med sly. I väster ser man Älvkarleövägen och i öster skymtar man älvstranden bakom öarna. Platsen upplevs som privat, med delvis klippt gräsmatta, en bänk samt en liten fallfärdig brygga.
3. Stranden efter kraftledningsgatan har en öppen lundkaraktär, med ett hav av liljekonvaljer svepande runt träden. Vegetationen är i denna del glesare utmed strandkanten, vilket ger bättre kontakt med älven.
4. Efter lunden kommer man fram till ett dike kantat med starrväxter som kontrasterar starkt mot de tidigare karaktärerna. Här fortsätter den föreslagna gång- och cykelvägen upp längs med diket i gles granskog, och vidare upp emot järnvägsstationen.
5. Karaktäristiska uddar finns längs med sträckan, dessa upplevs som trevliga, avskilda platser.

INVENTERING

Teckenförklaring

- Övervägande barrskog
- Övervägande lövskog
- Vatten
- Tåghållplats
- Kraftledningsgata
- Bebyggelseområde
- Hus
- Höjdkurvor
- Kraftledning
- Järnvägsspår
- Vägar

Karaktäristiska platser

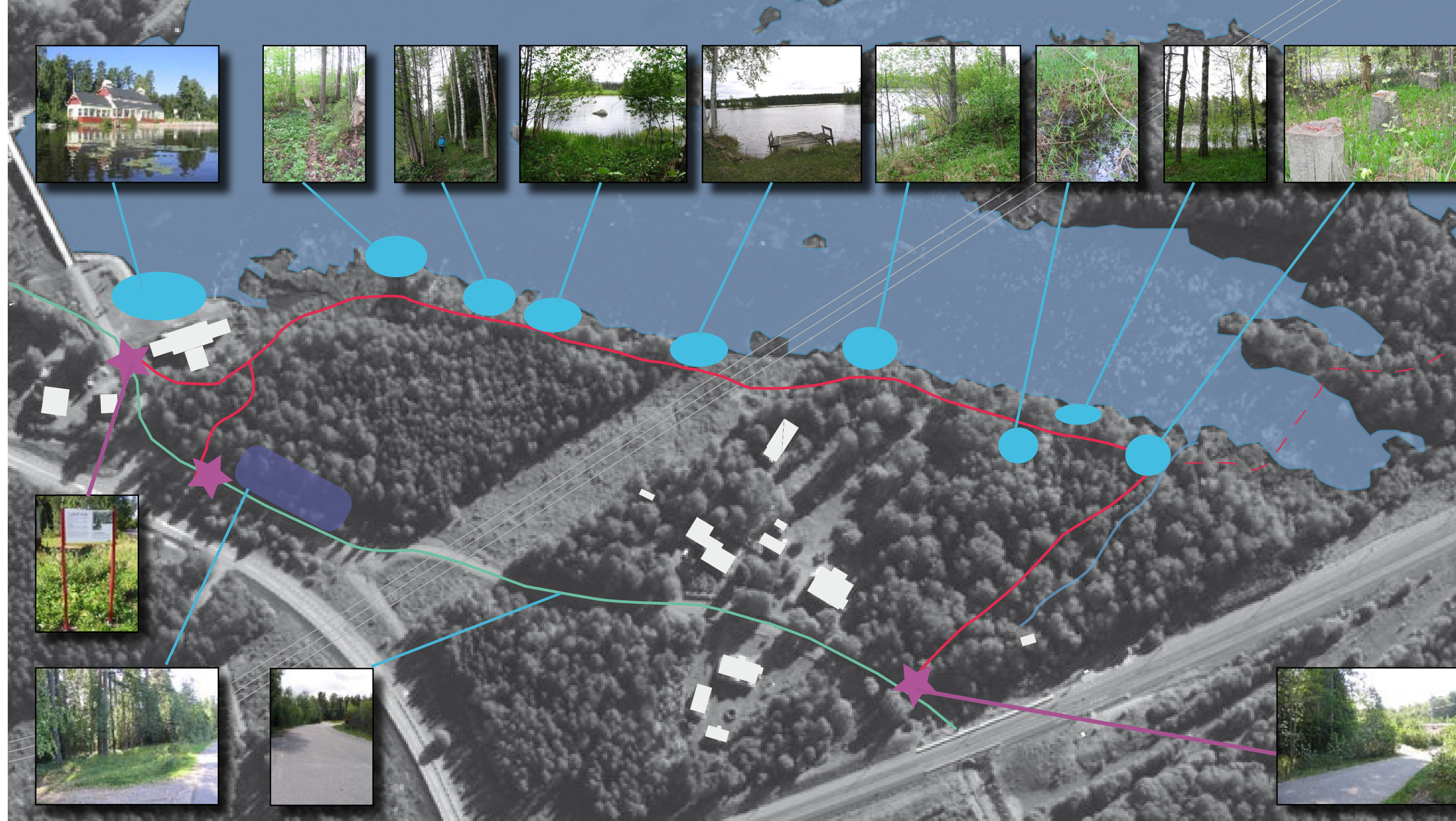
Genom inventering av området har jag hittat flera platser med framträdande karaktärer, som skulle kunna utvecklas längs med gång- och cykelvägen. Jag har beskrivit dessa platser och ger senare förslag på platsens funktion eller gestaltungsförslag.

Gång- och cykelvägen går mestadels i den strandnära zonen ca 7-10 meter från vattnet. Den börjar som en naturlig fortsättning av den befintliga Upplandsleden bakom Stora hallen. Vidare söker den sig ner mot strandzonen och fortsätter i ett befintligt "mellanrum" mellan barrskogen och lövskogen. Gång- och cykelvägen går under kraftledningarna, fortsätter nedanför två villatomter, och viker sedan av upp mot den nya järnvägsstationen. Möjliga entréer till området är vid Stora hallen, järnvägsstationen och vid den föreslagna parkeringsplatsen.

Från norr till södra delen av området

1. Stora hallens framsida ned mot vattnet, är en anlagd parklik miljö.
2. Vid den första udden är spångar utlagda, så att man kan ta sig ut till en liten brygga. Udden är omgiven av träskmark och är mycket otillgänglig.
3. Lite längre fram hittar man en björkdunge med åtta till tio stora björkar. En rad av björkar längs med det öppna mellanrummet mellan lövskogen och barrskogen skapar en platskänsla.
4. En annan trevlig plats, trots de stora kraftledningarna, är den lilla bryggan med sittbänkarna som ramas in av två ståtliga björkar.
5. I den lundlika miljön, nedanför den äldre gula villan, kan man hitta en liten vattenspegel under våren, denna blir senare under säsongen övervuxen av gräs.
6. Strax söder ut från vattenspegeln hittar man tre upprättstående stenar som påminner om grindstolpar, men i en lägre variant. Här tar ett dike fullt av starr vid och följs sedan av barrskog.

Längsmed starrdiket i en gles öppen granskog finns möjlighet att dra den nya gång- och cykelvägen fram till den nya järnvägsstationen.

KARAKTÄRISTISKA PLATSER

Teckenförklaring

- Föreslagen gång och cykelväg
- Fortsättning gång och cykelväg
- Befintlig väg
- Entréer
- Möjlig parkeringsyta
- Platsbildningar

Förslag

Förslaget har jag arbetat fram med utgångspunkt dels i landskapsbeskrivningarna, riktlinjerna och dels i inventeringen samt de olika landskapskaraktärerna längs med vattnet. Jag föreslår en dragnings av gång- och cykelvägen längs den västra älvsstranden och ger översiktliga förslag på utvecklingsbara platser samt två mer detaljerade gestaltungsförslag.

Gång- och cykelvägen ska vara en smågrusad yta med en bredd på 2,5- 3 meter i naturlig marknivå. Där det är sankare mark ska man använda sig av breda träbryggor som flyter en liten bit över marknivån. Naturliga platsbildningar längs med stråket ska förstärkas så att trevliga små rum skapas. Markering av rummets början och slut ska göras med stenpelare, liknande de som finns vid "mötesplatsen". Två pelare på var sida skapar känsla av något nytt, att man träder in i ett rum. Platsens karaktär ska förstärkas, med tanke på växtmaterial och rumslighet. Bänkar ska finnas med jämna mellanrum, ca 50- 75 meter. Det är viktigt att skapa bra lägen för bänkarna, med skydd i ryggen, så att platserna upplevs som trevliga och säkra. Belysning ska placeras ut så att det känns tryggt och säkert att färdas på gång- och cykelvägen även efter mörkrets inbrott.

Anslutning till gång- och cykelbron

Dragningen av gång- och cykelvägen mot järnvägsbron utgår från mötesplatsen "tre stenar" och vidare via en bro över diket med starrväxter. En gång- och cykelväg längs med järnvägen mellan den västra stranden och halvön försvåras av ett mycket brant parti. Mitt förslag är att skapa småbroar över öarna. Gång- och cykelvägen kommer då att gå igenom mycket vackra "träskmarker" som har ett högt upplevelsevärde. De mindre broarna utgör förbindelsen till halvön där gång- och cykelvägen går vidare upp emot den västra järnvägsbron. En brokonstruktion för gång- och cykeltrafik byggs utifrån järnvägsbroarna. Gång- och cykelbron går över älven från den västra stranden till Pumholmen och över älven igen och innan den angör östra stranden. Gång- och cykelvägen ansluter sedan till Upplandsleden.

1. Parkkaraktären vid Stora hallen kan förstärkas. Detta för att lyfta fram och framhäva den vackra byggnad som Stora hallen är. En ny brygga framför Stora hallen skulle skapa bättre närkontakt med vattnet och ge möjlighet för båtar att angöra.

2. Vid den första udden är tillfälliga spångar utlagda för att man ska kunna ta sig ut på den annars mycket otillgängliga platsen. Platser som har bra vattenkontakt bör utvecklas.

Förslag på gestaltning ges på en av uddarna.

3. Karaktärsfull natur eller fina utblickar över vattnet skapar möjlighet till trevliga sittplatser eller små rum.

4. Vid björkdungen kan man utveckla en badplats enligt förslag.

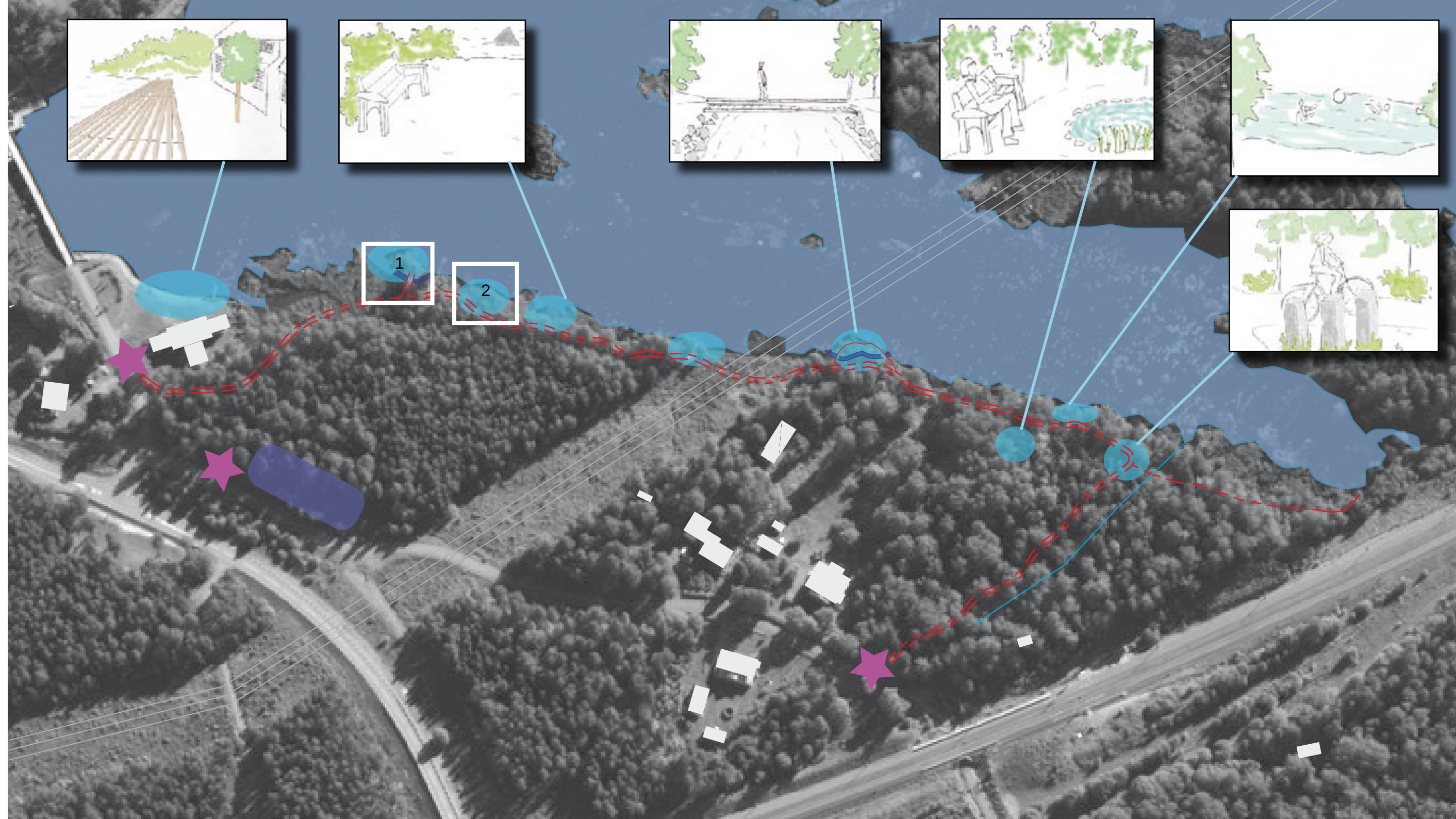
5. Bryggan vid kraftledningsgatan är i dåligt skick och behöver bytas ut till en ny, kanske något längre brygga där småbåtar kan angöra.

6. En liten vattensamling man kan förstärka genom att gräva ur och tillföra vattenväxter, så att en plats skapas för en stunds vila och kontemplation.

7. Möjlighet finns för att anlägga ännu en liten naturbadplats.

8. "Tre stenar" känns redan idag som en mötesplats där olika karaktärer möts, och så kanske även gång- och cykelvägarna i den framtida järnvägsparken.

9. Naturliga entréer till området är vid Stora hallen, järnvägsstationen och vid en eventuell framtida parkeringsplats ovanför Stora hallen.

FÖRSLAG

Teckenförklaring

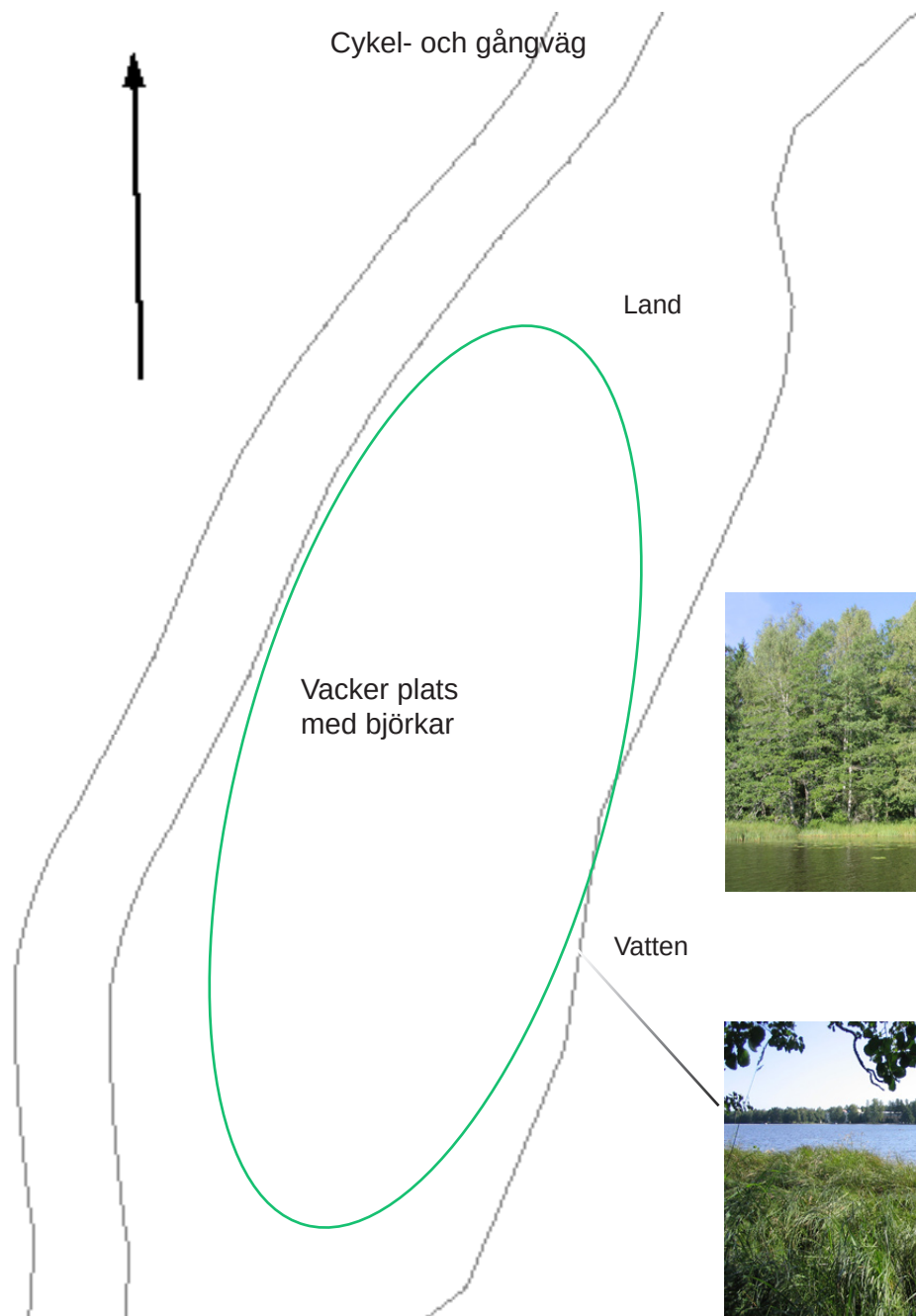
- Föreslagen dragning av gång och cykelvägen
- Entréer
- Parkeringsyta
- Avstickare- mindre stig
- Kanal
- Utvecklingsbara platser
- Gestaltade platser
- 1 Kanaludden
- 2 Björkens badplats

FÖRDJUPADE GESTALTNINGSFÖRSLAG

FÖRDJUPADE GESTALTNINGSFÖRSLAG

De fördjupade gesaltningsförslagen är utarbetade med tanke på att stärka karaktärer som redan finns på platsen samt att öka vattenkontakten.

De fördjupade gestaltningsförslagen är två platser med god anknytning till älven, 'Björken' ett naturbad och 'Kanaludden' är en ö som förbinds med fastlandet via ett trädäck.

Badplatsen Björken

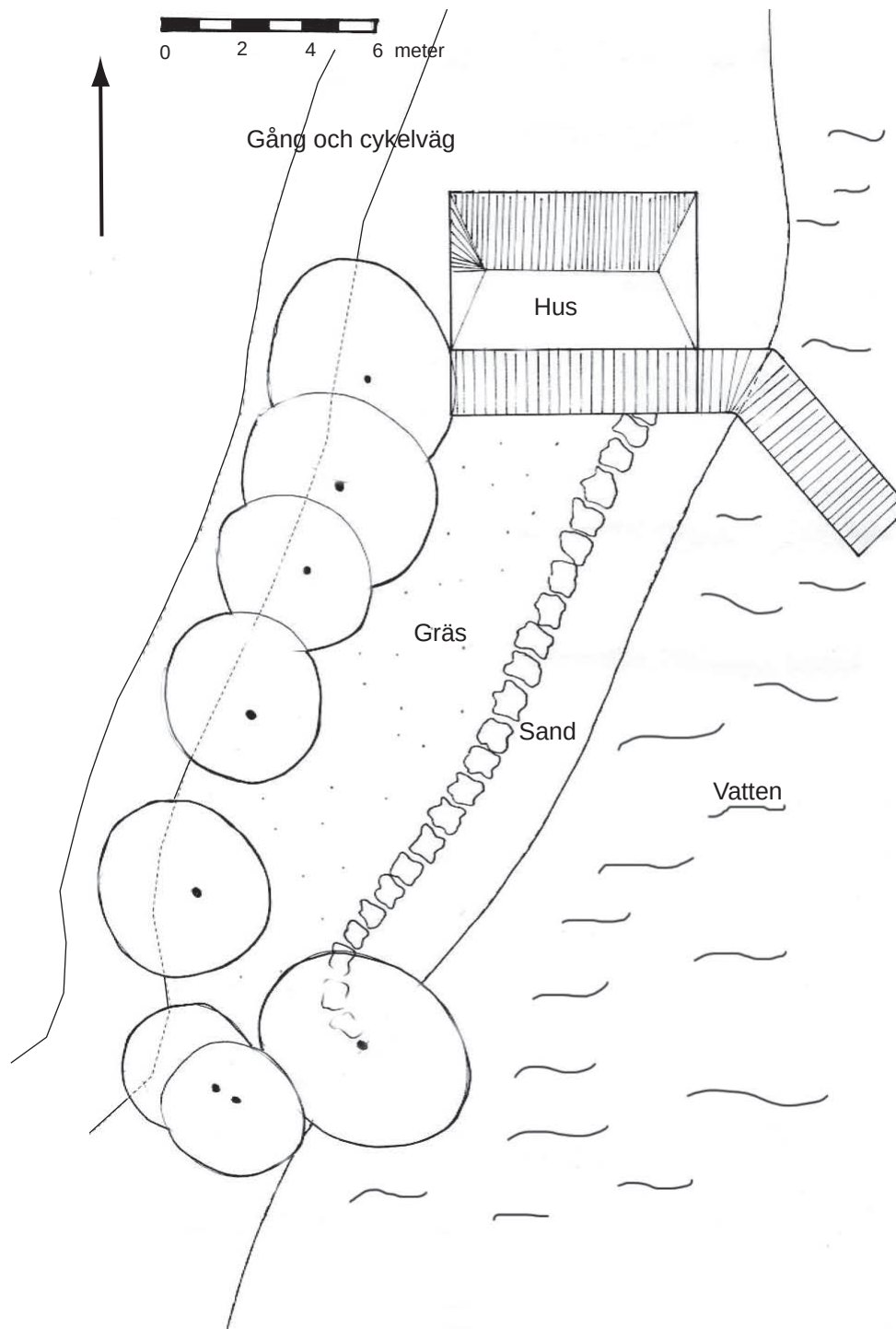
Syftet har varit att skapa en naturlig plats som lockar till bad och en stunds vila. Det ska vara ett alternativ eller komplement till fisketuren.

Inventering

Detta är en öppen plats med åtta till tio ståtliga björkar, varav några i en rad utmed "korridoren", mellan löv- och barrskogen. Andra träd som al och asp finns på platsen, samt sly längs med strandkanten. Vattenområdet närmast land är till stor del bevuxet med vass.

Platsanalys

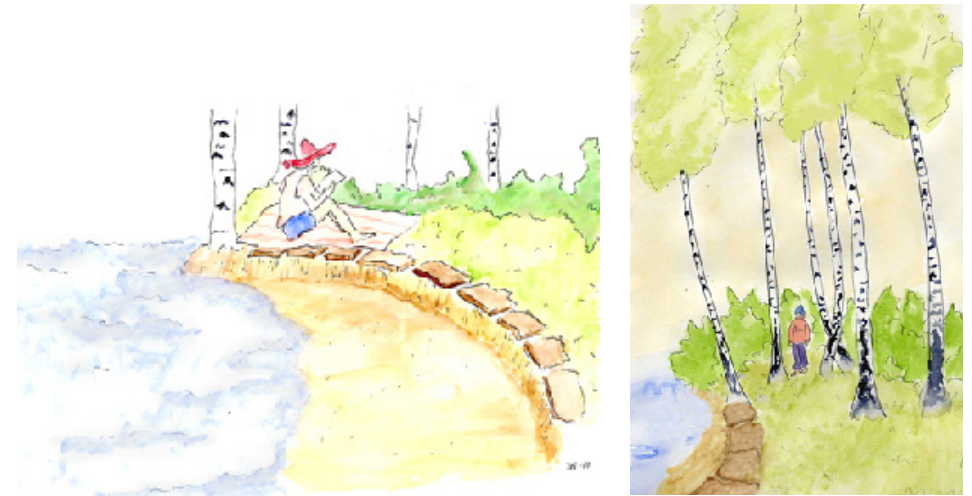
De vackra stora björkarna i den öppna gläntan skapar en naturlig platskänsla. Sly medför att kontakten med vattnet inte är så god som den skulle kunna vara. Platsen ligger i en grund vik och vattendjupet är lämpligt för bad.

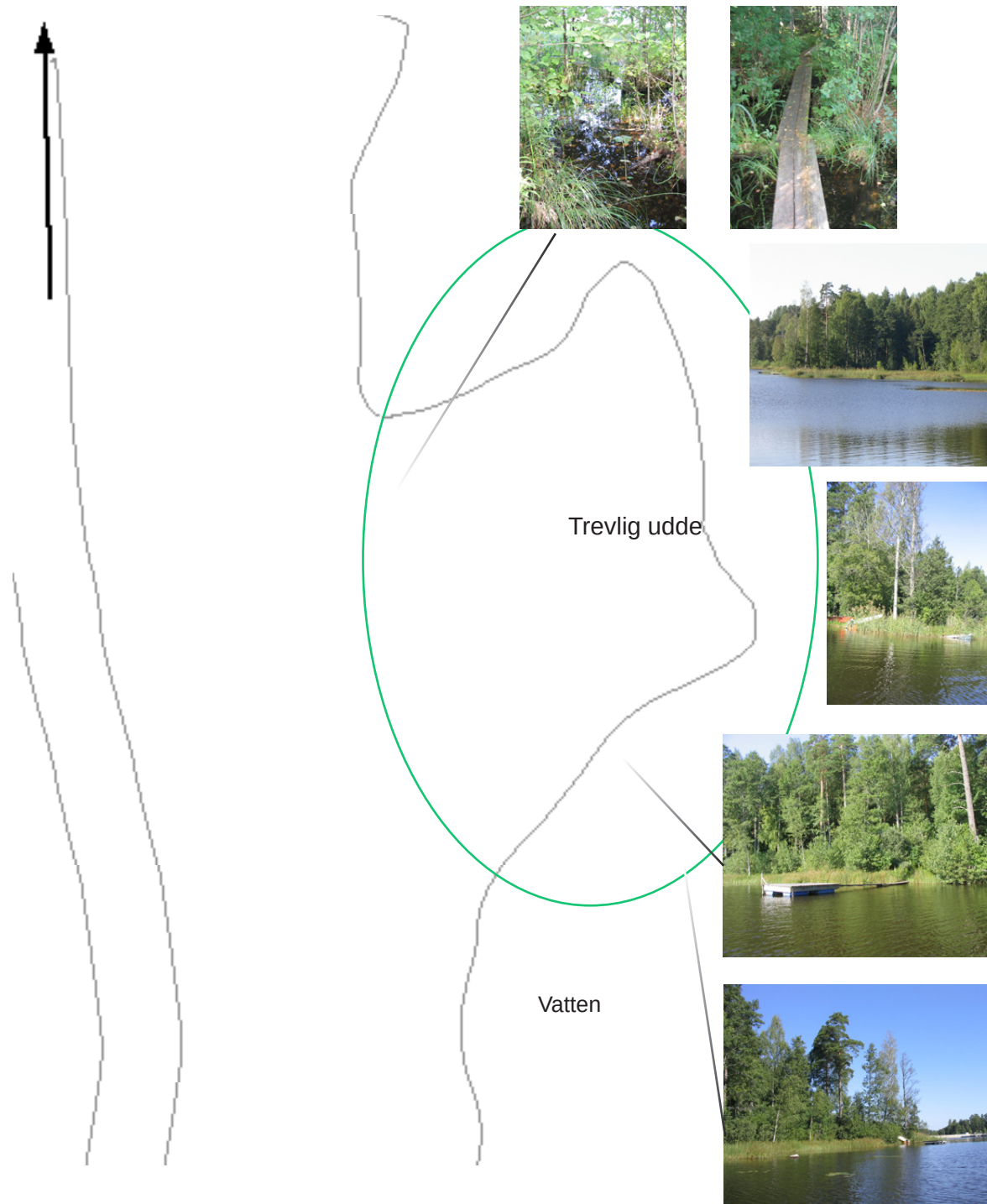

Förslag

De vita stammarna står på parad intill den slingrande stigen och platsen inbjuder till vistelse och aktivitet. Den är tänkt för dem som vill bada på en trevlig naturlig badplats, som man lätt når till fots eller med cykel. Badet kommer att vara mest attraktivt på förmiddagarna och mitt på dagen, då det är direkt söderläge. Det skira bladverket av de högresta björkarna ger ett behagligt skydd för solen, för dem som vill hitta sin plats i halvskugga. Soliga platser finns i de mer öppna partierna.

Entréer till området utgörs av parvis utplacerade grindstolpar i granit. En öppen gräsyta i mitten inramas av björkar, omklädningshus och vattnet. I den lilla träbyggnaden rymms separata omklädningsrum för damer respektive herrar med var sin torrtoalett. Ett utskjutande tak skyddar en veranda av trätrall, vilken fortsätter ut över vattnet som brygga. Stranden består av sand och avgränsas av större stenblock i naturligt rundade former. Detta blir en tydlig och naturlig gräns mellan sandstranden och gräsytan, samtidigt som den förhindrar erosion av gräskanten.

Kanaludden

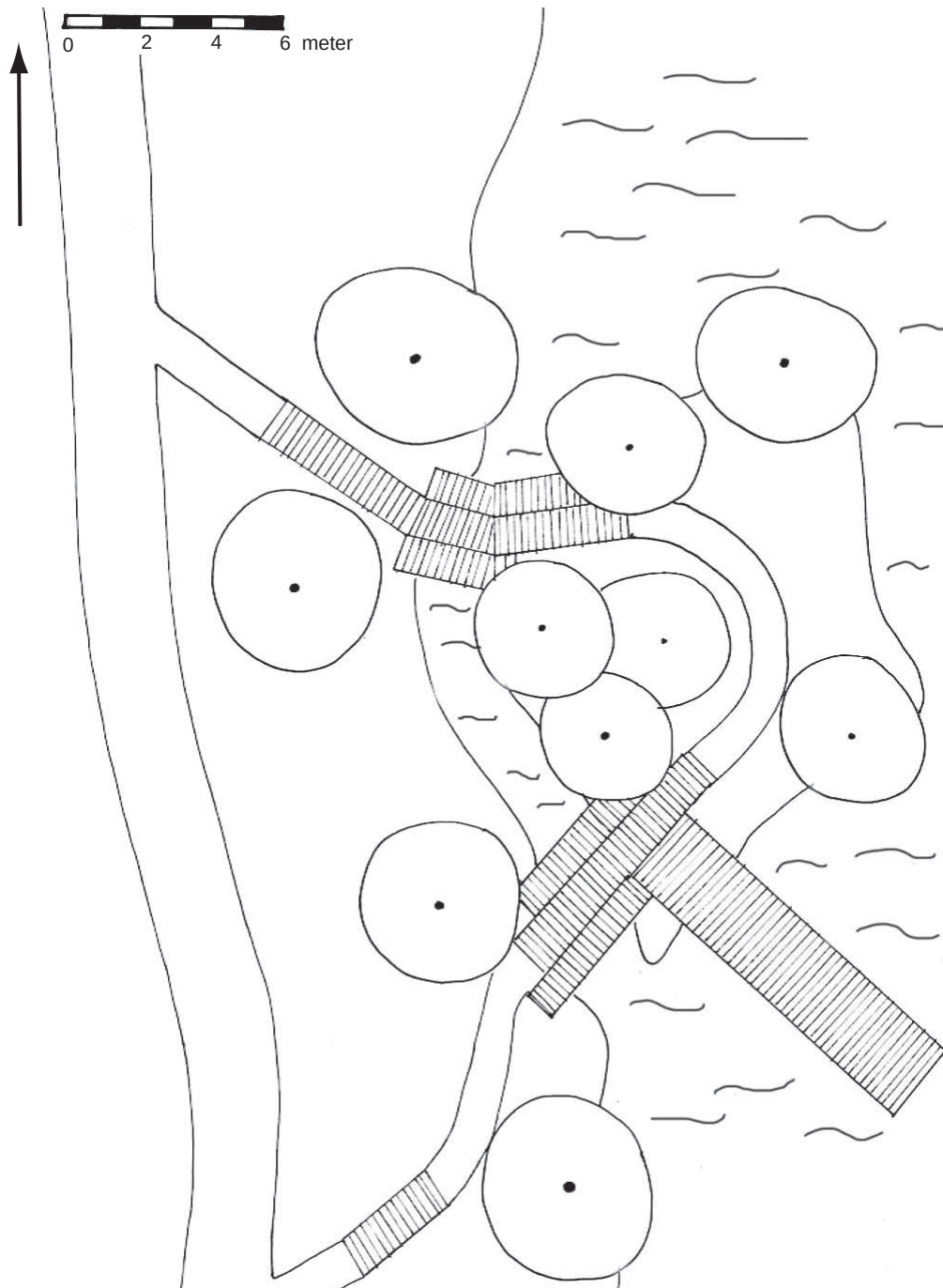
Dessa vackra uddar är idag relativt otillgängliga och används av ett fåtal. De skulle kunna bli trevliga platser, längs med den föreslagna gång- och cykelvägen, att stanna till på och kanske beskåda vattenväxterna från kanalbryggorna, ta ett dopp eller fikapaus på trädäcket.

Inventering

Udden är bevuxen med några större tallar och björkar samt en del mindre slyvegetation som försämrar kontakten med älven. Marken runt udden är mycket sank och vilket gör den otillgänglig. Små spångar är utlagda, så att man ska kunna ta sig ut till udden. På platsen finns ett litet trädäck samt en mindre brygga och ett par båtar.

Platsanalys

Udden är mycket trevlig och ligger nära vattnet med fin utsikt över fjärden. Platsen känns dock eftersatt, spångarna är instabila och i mycket dåligt skick, trots tecken på visst renoveringsarbete. Stort inslag av sly på vissa delar av udden medför begränsad framkomlighet. Ett äldre trädäck med några sittplatser omgärdat på två sidor av gamla vindskydd, samt två båtar bidrar till att platsen känns lite privat.

Förslag

Målet är att skapa möjlighet att lätt ta sig ut på udden, öppna upp platsen och få närhet till vattnet, samtidigt som skillnaden mellan land och vatten förstärks. Detta ska uppnås genom att man gräver ur en kanal runt udden så att en liten ö bildas. Förbindelsen till fastlandet utgörs av breda trädäck som även går över de sankare områdena inne på land. Över kanalen breddas dessa trädäck på båda sidor ned till en nivå strax ovanför vattenytan, för att skapa närkontakt till vattnet.

Historiskt har det funnits kanaler med vattenväxter i Järnvägsparken, kanaler som kan återskapas och öka närheten till vattnet. Bänkar alternativt sittstolar ska placeras ut på trevliga platser, tillgängliga för alla. Där det finns möjlighet kan man även göra en grillplats.

Kanalbrygga

DISKUSSION

DISKUSSION

I detta avslutande kapitel sammanfattar och diskuterar jag dels arbetsmetoden och dels min arbetsprocess.

Diskussion

LCA är ett bra sätt att förmedla upplevelsen och kunskapen om ett landskap till människor i olika sammanhang. Den lyfter fram och beskriver viktiga karaktärer. Detta leder till ökad förståelse i olika planeringsprocesser, för hur beslut kan påverka det omgivande landskapet.

I arbetet med LCA, är det en fördel om fler personer från olika yrkesområden är representerade, så att metoden blir så brett förankrad som möjligt. En annan viktig del av LCA är allmänhetens deltagande i arbetsprocessen som är nödvändig för att utföra en fullständig LCA. Båda dessa delar har i examensarbetet till viss del utgått på grund av begränsad tid. Muntlig information om området från några personer med lokal anknytning får representera en mindre allmänhet i examensarbetet.

LCA ska fungera som en utgångspunkt och ett stöd i planeringen vid mindre och större förändringar av landskapet. Vid mindre förändringar, där LCA saknas som grunddokument, kan arbetsmetoden uppfattas som en omständlig process att genomföra.

LCA definierar landskapet som en relation mellan människa och en plats, en definition som stämmer väl överens med min egen uppfattning av begreppet landskap. Människors uppfattning av ett landskap har stor betydelse för hur det kommer att utvecklas i framtiden. För att bevara en viss karaktär och identitet på en plats är det viktigt att ta hänsyn till landskapets historia, nutida och framtida användning och uttryck. Att se landskapet som unika delar oavsett om det har ett uttalat estetiskt eller kulturellt värde, är ett mycket konstruktivt synsätt som omfattar hela landskapet och inte bara utvalda delar. Detta synsätt samt det faktum att landskapet är föränderligt över tid, skapar bra förutsättning för en hållbar utveckling.

Karaktäriseringsprocessen

Arbetsstrukturen innehåller olika begrepp, en del som känns igen sedan tidigare och en del som är helt nya. De kända är t.ex. indelningen av landskapet i element och landmärken. De nya är karaktäriseringen av landskapstyper och områden, vilket jag upplevt som den största utmaningen.

Skillnaden mellan dessa är svårtolkad eftersom de ofta sammanfaller. Jag har valt att arbetat mest med landskapskaraktärsområden, eftersom det känts mest relevant i sammanhanget.

Metoden behöver anpassas till det svenska landskapet för att fungera bättre. Det engelska landskapet, som är utgångspunkt för LCA, är till stora delar kraftigt kulturpåverkat vilket medfört entydligare indelning av olika landskapskaraktärstyper och områden. Det svenska landskapet är inte påverkat i lika hög grad, detta innebär att gränser och övergångar mellan olika typer och områden ofta är mer diffusa.

Fältstudien

Fältstudien utfördes med hjälp av fältschemat i LCA- guiden, med undantag och tillägg för platsens speciella förutsättningar. Genom att göra ett fältschema som i stort stämde överens med guidens, blev jag uppmärksam på en del nya begrepp i relation till visuella och upplevelsemässiga aspekter. Slutsatsen jag drog av arbetet med mitt fältschema var att det är bäst att skapa helt egna och specifika fältscheman, efter önskat innehåll och beroende av vad målet med LCA är.

Landskapskaraktärsbeskrivningar

Landskapskaraktärsbeskrivningarna är den viktigaste delen i LCA, som på ett uttrycksfullt sätt beskriver och förtydligar landskapets karaktärer. Dessa ska sedan fungera som en utgångspunkt för att förstå landskapets förutsättningar vid framtida förändringar i ett område. Det har varit intressant och samtidigt utmanande att arbeta på ett nytt sätt, som ökar läsarens möjlighet att visualisera området. Jag har arbetat med landskapskaraktärsbeskrivningar för tre delområden, som tillsammans utgör det centrala Älvkarleby.

Bedömningen

Bedömningen resulterade i riktlinjer som ger anvisningar om hur landskapet ska utvecklas vid förändringar eller tillägg i området. Jag har sedan gjort ett mindre tillägg i form av en gång- och cykelväg som utgör en relativt liten förändring för platsen. Detta innebär att det har varit svårare att definiera och ta fram riktlinjer, än om det hade varit en större förändring som påverkat landskapet mer. Bedömningar ska utformas av fler personer och viktiga synpunkter kan då lyftas fram och diskuteras.

Gestaltningsförslaget

Gestaltningsförslaget är ett mindre tillägg i landskapet i form av en gång- och cykelväg genom den gamla järnvägsparken till den nya järnvägsstationen i Älvkarleby. Förslaget tar delvis utgångspunkt i LCA, men är en egen del av examensarbetet. Detta är ett mycket översiktligt förslag som kan vidareutvecklas.

Slutord

Arbetsmetoden, LCA, är ett mycket bra ramverk att utgå ifrån när man arbetar med analys av landskap. Den fungerar i olika skalor, men är nog bäst anpassad för översiktlig planering.

Innehållet i LCA är inte särskilt nytt i förhållande till andra metoder, men den ger en bra och tydlig struktur att arbeta efter. Det skapar en grund att utgå ifrån, som man sedan kan vidareutveckla och komplettera.

Det har varit en mycket spännande och lärorik process att skriva examensarbetet. Det har tagit lång tid för mig att se LCA- metoden som en helhet, eftersom den består av så många olika delar och arbetsmoment. En risk är att strukturen istället för innehållet hamnar i fokus. Om jag någon gång kommer att arbeta med LCA igen kommer det att gå mycket lättare eftersom jag känner till arbetsprocessen.

En översättning till svenska förhållanden, regelverk och informationsbaser skulle vara av stort värde för att få denna metod att tillämpas även här. Införandet av denna metod skulle stärka det svenska landskapets roll i viktiga planeringsbeslut och understryka vikten av landskapets och den hållbara utvecklingen i det framtida Sverige.

Referenser

Litteratur

Asker Bertil, 1986, *Stockholms parker- Innerstaden*, Stockholms stad
Bell Simon, 1997, *Design for outdoor recreation*, E&FN Spon
Idun 1900 och 1907, artiklar
Kulturnämnden Älvkarleby kommun, 1984 *"Östan och Västan ån, Älvkarleby förr och nu"*
Lundberg Cecilia, 2006, *Den goda badplatsen*, Institutionen för landskapsplanering, Alnarp
Sandén, A.N., 1960, *"Älvkarleby, en hembygdsbeskrivning"*
Sandén, A.N., 1923, *"Älvkarleby, en hembygdsbeskrivning"*
STF:s årsböcker 1896 och 1910, artiklar
Sörensen, Perry, 2000 *"Skötselplan för Kungsådrans västra strand, Laxön samt området kring Turisthotellet"*
Upplandsmuseet, 1984, *"Älvkarleby, kulturhistorisk bebyggelseinventering"*
Upplandsmuseet och Länsstyrelsen i Uppsala län, 1984, Bygd att vårda Kulturmiljöer i Tierps, Älvkarleby och Östhammars kommuner, Uppsala
Upplandsmuseet, 2002, *"Älven, skogen, bruken, Älvkarleby genom tiderna"*
Vattenfall, 1996, *"Att gynna biologisk mångfald, tillägg april 1996"*
Vattenfall, miljögruppen, 1996, *"Skötselplan för Vattenfalls skogsfastigheter i Älvkarleby, 1996"*
Vattenfall, 1996, *"Förslag till skötselplan för Vattenfalls fastigheter nedströms Älvkarleby kraftstation, april 1996"*.

Elektroniska dokument

Länsstyrelserna i Dalarnas, Gävleborgs, Uppsala och Västmanlands län. 2000, *"Nedre Dalälven, ett planeringsunderlag och en samlad beskrivning av natur- och kulturvärden i ett område av riksintresse."*
<http://www.x.lst.se/NR/rdonlyres/7C852498-ACBA-4092-82FB-9F2958050111/0/AndreasVersionPDF.pdf>

Sweco FFNS Arkitekter AB, 2006, *"Förstudie till Turismutvecklingsprogram för Laxön, Älvkarleby"*
http://www.alvkarleby.se/pdf/laxon_web.pdf

The Countryside Agency, 2002, Landscape Character Assessment,
www.countryside.gov.uk

Upplandsmuseet, *"Kulturhistorisk byggnadsinventering, Laxön samt Turisthotellet m.m. riktlinjer för bevarande"*

Hemsidor

Furuviksparken www.furuvik.se
Lantmäteriets digitala kartbibliotek www.lantmateriet.se
Länsstyrelsen i Uppsala, www.c.lst.se
Älvkarleby kommun www.alvkarleby.se

Muntliga källor

Fällbom Celina, Landskapsarkitekt, Älvkarleby Kommun
Nordin Kerstin, Landskapsarkitekt, Institutionen för stad och land, SLU, Ultuna
Steffner Lena, Arkitekt, Stockholm Stads Stadsbyggnadskontor

Kartbilder samt ortofoton

Författaren där inget annat anges i bildtexten
© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1117